

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय
व्रतमुपैति। सयदनिष्ठा प्रयायात्। अकामप्रीता एनं कामा
नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यः स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यं ता
अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर
इति। कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनं कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति।
सन्ततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। स
यदुद्धायति। विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राञ्चमुद्धृत्य।
मनसोपतिष्ठेत्। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥

मनसैव यज्ञः सन्तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः।
भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
यस्याऽऽहिताग्नेरग्निरपक्षायति। यावच्छम्यया प्रविध्यैत्।
यदि तावदपक्षायैत्। तं सम्भरेत्। इदं त एकं पर उ त
एकम्॥३॥

तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व। संवेशनस्तनुवै चारुरेधि। प्रिये
देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवैनं सम्भरति। सैव ततः

प्रायश्चित्तिः। यदि परस्तरामपक्षायेत्। अनुप्रयायावस्येत्। सो
एव ततः प्रायश्चित्तिः। ओषधीर्वा एतस्य पशून्पयः प्रविशति।
यस्य हविषे वथ्सा अपाकृता धरन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्।
यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागून्निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः
प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः।
पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽव रुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वथ्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य
सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायं दुग्धं हविरार्तिमार्च्छति।
इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योप वसेत्। पयो वा ओषधयः। पय
एवारभ्य गृहीत्वोप वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं
कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं
दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयो-
ऽव रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वथ्सानपाकुर्यात्। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये
यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमार्च्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।

अ॒ग्निमु॑खा ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। अ॒ग्निं वा अ॒न्व॒न्या दे॒वताः॑।
इन्द्र॑मन्व॒न्याः। ता ए॒वोभ॑र्याः प्रीणाति। पयो॒ वा ओष॑धयः।
पयः॑ पयः॑। पय॑सैवास्मै॒ पयोऽव॑ रुन्धे। अथोत्तर॑स्मै ह॒विषे॑
व॒त्सान॒पाकु॑र्यात्॥८॥

सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः। अ॒र्धो वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञस्य॑ मीयते।
यस्य॑ व्रत्येऽह॒न्प॒त्यना॒लम्भु॑का भवति। ताम॑प॒रुध्य॑ यजेत।
सर्वे॑णै॒व य॒ज्ञेन॑ यजते। तामि॒ध्वोप॑ ह्वयेत। अमू॒हम॑स्मि।
सा त्वम्। द्यौर॒हम्। पृथि॑वी त्वम्। सामा॒हम्। ऋ॒त्नम्।
तावेहि॑ सम्भ॑वाव। स॒ह रे॒तो द॑धावहै। पु॒॒से पु॒त्राय॑ वेत्त॑वै।
रा॒यस्पोषा॑य सु॒प्रजा॑स्त्वाय॑ सु॒वीर्या॑येति। अ॒र्ध ए॒वैना॒मुप॑
ह्वयते। सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति॑ य॒ज्ञ उ॑त॒ एक॑न्धयन्ति रुन्धे॑ कुर्यादार्च्छ॑त्य॒पाकु॑र्यात्पृथि॑वी त्वम॒ष्टौ च॑ (सर्वान् वि वै
यदि॑ परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयान॒र्धो वै॥)॥ [१]

यद्विष॑ण्णेन जुहुयात्। अ॒प्र॒जा अ॒प॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्।
यदना॑यतने नि॒नयै॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑ स्यात्। प्रा॒जाप॒त्यय॑र्चा
व॒ल्मीक॑व॒पायाम॑व॒ नये॑त्। प्रा॒जाप॒त्यो वै व॒ल्मीकः॑। य॒ज्ञः
प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तावे॒व य॒ज्ञं प्र॑तिष्ठापयति। भूरि॑त्याह।
भूतो॑ वै प्र॒जाप॑तिः॥१०॥

भूति॑मे॒वोपै॑ति। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र॒होत॒व्यम्॑।
सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः। यत्की॒टाव॑प॒न्नेन॑ जुहुयात्। अ॒प्र॒जा
अ॒प॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्। यदना॑यतने नि॒नयै॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑

स्यात्। मध्यमेन पुर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि
निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैतत्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यदववृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्याऽऽत्मजायेत। किलासो
वास्यादर्शसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। स
जुहुयात्। मित्रो जनान्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि
चष्टे। सत्यायं हव्यं घृतवञ्जुहोतेति। मित्रेणैवैतत्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्वस्यामाहुत्यां हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः
पशुभिर्यजमानो व्यध्येत। यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥१३॥

चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यध्येत। यत्र वेत्थं वनस्पते
देवानां गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति वानस्पत्ययर्चा
समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्। वनस्पतिनैव
यज्ञस्यार्ता चानार्ता चाऽऽहुती वि दाधार। तत्कृत्वा।
अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पुरा
प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गारः स्कन्देत्। अध्वर्यवे च यजमानाय
चाकं स्यात्॥१४॥

यदक्षिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकं स्यात्। यत्प्रत्यक्।
होत्रे च पत्नियै च यजमानाय चाकं स्यात्। यदुदङ्। अग्नीधे

च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकं स्यात्। यदभिजुहुयात्।
रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्। यत्राभिजुहुयात्। अशान्तः
प्रहिंयेत॥१५॥

सुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति
येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रं शृङ्गो वृषभो जातवेदाः।
स्तोमं पृष्ठो घृतवाँन्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा
जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवैनं प्र
हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्नभि जुहुयात्स्याद्विद्येत जहाम त्रीणि च (यद्विष्वण्णेन
प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गारो यदक्षिणा
यत्प्रत्यग्यदुदङ्गः॥)॥

[२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण र्ध्यते। यस्याऽऽहिताग्ने-
रग्निर्मथ्यमानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य
होतव्यम्। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र
विन्देत्। अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं
जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्। यद्यजान्न

विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१८॥

ब्राह्मणं तु वसत्यै नापं रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तं भागधेयेन व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत। तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते। यस्याऽऽहिताग्नेरन्यैरग्निभिर्ग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्यां चैवास्यामेध्यां च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा लम्बयति॥२१॥

गर्भं॑ स्रवन्तमगदमंकः। अ॒ग्निरिन्द्र॑स्त्वष्टा बृह॑स्पतिः।
 पृथि॒व्यामव॑ चुश्नोतै॒तत्। नाभि॑प्राप्नोति॒ निर॑ऋतिं परा॒चैः।
 रेतो॑ वा ए॒तद्वाजिन॑माहि॒ताग्नेः। यद॑ग्निहोत्रम्। तद्य॒त्स्रवे॑त्।
 रेतो॑ऽस्य॒ वाजिन॑ स्रवेत्। गर्भं॑ स्रवन्तमगदमंक॒रित्या॑ह।
 रेत॑ ए॒वास्मिन्वाजिनं॑ दधाति॥२२॥

अ॒ग्निरित्या॑ह। अ॒ग्निर्वै रेतो॑धाः। रेत॑ ए॒व तद॑धाति। इन्द्र॑
 इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒वास्मिन्॑दधाति। त्वष्टे॑त्याह। त्वष्टा॒ वै
 प॑शूनां मिथु॒नानां॑ रूप॒कृत्। रूप॑मे॒व प॑शुषु दधाति।
 बृह॑स्पतिरित्या॑ह। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑ बृह॑स्पतिः। ब्रह्म॑णै॒वास्मै॑
 प्र॒जाः प्र ज॑नयति। पृथि॒व्यामव॑ चुश्नोतै॒तदित्या॑ह।
 अ॒स्यामे॒वैन॑त्प्रतिष्ठापयति। नाभि॑प्राप्नोति॒ निर॑ऋतिं
 परा॒चैरित्या॑ह। रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै॥२३॥

अ॒जाऽग्रा॒वे॒वास्या॑ग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परि॒चक्षी॑त् लम्बयति दधाति दे॒वानां॑
 बृह॑स्पतिः पञ्च च (वि वै यद्यन्यम॒जायां॑ ब्राह्म॒णस्य॑ दर्भस्त॒म्बेऽप्सु॑ होत॒व्यम्॥)॥—[३]

याः पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्रव॑न्ति। उ॒परि॑ष्टात्सर्वतश्च॒ याः। ताभी॑
 र॒श्मिप॑वित्राभिः। श्रु॒द्धां य॒ज्ञमा र॑भे। दे॒वा गा॑तुविदः।
 गा॒तुं य॒ज्ञाय॑ विन्दत। मन॑स॒स्पति॑ना दे॒वेन॑। वाता॑द्य॒ज्ञः प्र
 यु॑ज्यताम्। तृती॒यस्यै॑ दि॒वः। गा॒य॒त्रिया॑ सोम॒ आभृ॑तः॥२४॥

सोम॑पी॒थाय॑ सन्नयितुम्। वक॑ल॒मन्त॑र॒मा द॑दे। आपो॑ दे॒वीः
 शु॒द्धाः स्थ॑। इ॒मा पा॒त्राणि॑ शु॒न्धत॑। उ॒पा॒त॒ङ्काय॑ दे॒वाना॑म्।
 पर्ण॑व॒ल्कमु॑त शु॒न्धत॑। पयो॑ गृहेषु पयो॑ अ॒घ्निया॑सु। पयो॑

व॒ध्सेषु॑ प॒य इन्द्रा॑य ह॒विषे॑ ध्रियस्व। गा॒य॒त्री प॑र्णव॒ल्केन॑।
प॒यः सोमं॑ करो॒त्विमम्॥२५॥

अ॒ग्निं गृ॑ह्णामि सु॒रथं॑ यो म॒योभूः॑। य उ॒द्यन्त॑मा॒रोह॑ति
सूर्य॑महे॒। आ॒दि॒त्यं ज्योति॑षां ज्योति॑रुत्त॒मम्। श्वो य॒ज्ञाय॑
रम॑तां दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्नु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑।
ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्जं॑
पञ्च॒दशीं॑ ये प्रवि॑ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि पूर्॒वः॥२६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्ण॒मा॒सः॑ ह॒विरि॑दमे॒षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः॑ ह॒विरि॑दमे॒षां मयि॑। अ॒न्तरा॑ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒वसु॑स॒दमा॑ ग॒मन्। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॑हप॑तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि॥२७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्।
अ॒ग्निं गृ॑हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व
आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒व्या पि॑तृ॒भ्य
आ। तं पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। अ॒विष॑न्नः पि॒तुं क॑रत्। अज॑स्रं
त्वाः॑ संभा॒पालाः॥२८॥

वि॒ज॒यभा॑गः॒ समि॑न्धताम्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्य।
विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒व॒स॒थे श्रि॒यं म॑न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॑ नि

यच्छतु। इदमहमग्निज्येष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि।
इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः॥ २९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो
यज्ञं प्र ब्रवीमि। पर्यस्वतीरोषधयः। पर्यस्वद्वीरुधां पर्यः। अपां
पर्यसो यत्पर्यः। तेन मामिन्द्र सꣳ सृज। अग्ने व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि। तच्छकेयं तन्मे राध्यताम्। वायो व्रतपत आदित्य
व्रतपते॥ ३०॥

व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छकेयं तन्मे
राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सꣳस्कृताम्।
बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो रूपं
कृत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामेकविंशतिधा।
सम्भरामि सुसम्भृता॥ ३१॥

त्रीन्यरिधीꣳ स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेष्टं
मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृता॥ या जाता ओषधयः।
देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्।
अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदेवꣳ शिवमस्तु मे॥ ३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्।
अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्गतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सकृदाच्छिन्नं बरुहिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा

भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः
प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुपं सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सन्नीतं बिभृताम्।
इन्द्राय शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां
परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो
भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्याऽऽयुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिंगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गां दोहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्गुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
विश्वरूपाः॥३७॥

ब॒ह्वीर्भ॑वन्ती॒रुप॑जाय॒मानाः। इ॒ह व॒ इन्द्रो॑ रमयतु गावः।
 पू॒षा स्थ॑। अ॒य॒क्ष्मा वः॑ प्र॒जया॒ सꣳ सृ॑जामि। रा॒यस्पोषे॑ण
 बहु॒लाभ॑वन्तीः। ऊ॒र्जं प॒यः पि॒न्व॑माना घृ॒तं च॑। जी॒वो
 जी॑वन्ती॒रुप॑वः सदेयम्। द्यौश्चे॒मं य॒ज्ञं पृ॑थि॒वी च॒ सन्दु॑हाताम्।
 धा॒ता सोमे॑न स॒ह वा॒तेन॑ वा॒युः। य॒ज॑मानाय॒ द्रवि॑णं
 दधातु॥ ३८॥

उ॒थ्सं दु॑हन्ति क॒लशं॑ चतु॑र्बिलम्। इडां॑ दे॒वीं मधु॑मतीꣳ
 सुव॑र्विदम्। तदिन्द्रा॒ग्नी जि॑न्वतꣳ स॒नृता॑वत्। तद्य॒ज॑मान-
 ममृ॒तत्वे द॑धातु। का॒मधु॑क्षः प्र॒ णो॑ ब्रू॒हि। इन्द्रा॑य
 ह॒वि॒रिन्द्रि॑यम्। अ॒मूं यस्यां॑ दे॒वाना॑म्। म॒नुष्या॑णां॒ पयो॑
 हि॒तम्। ब॒हु दु॒ग्धीन्द्रा॑य दे॒वेभ्यः॑। ह॒व्यमा॑ प्या॒यतां॑ पुनः॥ ३९॥

व॒थ्सेभ्यो॑ म॒नुष्ये॑भ्यः। पु॒नर्दो॑हाय॒ कल्प॑ताम्। य॒ज्ञस्य॑
 सन्त॑तिरसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑तिम॒नु सन्त॑नोमि।
 अद॑स्तमसि॒ विष्ण॑वे त्वा। य॒ज्ञाय॑पि॒ दधाम्य॑हम्।
 अ॒द्वि॒ररि॑क्तेन॒ पात्रे॑ण। याः पू॒ताः प॑रि॒शेर॑न्ते। अ॒यं प॒यः सोमं॑
 कृ॒त्वा। स्वां॑ योनि॒मपि॑ गच्छतु॥ ४०॥

प॒र्णव॑ल्कः प॒वित्र॑म्। सौ॒म्यः सोमा॑द्धि निर्मि॑तः। इ॒मौ प॒र्णं च॑
 द॒र्भं च॑। दे॒वानाꣳ ह॒व्यशो॑धनौ। प्रा॒तर्वे॑षाय॒ गोपा॑य। विष्णो॑
 ह॒व्यꣳ हि रक्ष॑सि। उ॒भाव॑ग्नी उ॒पस्तृ॑ण॒ते। दे॒वता॑ उ॒पव॑सन्तु
 मे। अ॒हं ग्रा॒म्यानु॑प॒ वसा॑मि। म॒ह्यं गो॑प॒तये॑ प॒शून्॥ ४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वं परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां

मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा
इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥ ————— [४]

देवां देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदं शंकेयं यदिदं करोमि।
आत्मा करोत्वात्मनै। इदं करिष्ये भेषजम्। इदं मे
विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया
अभीत्वयै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्यं ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमंङ्ख
त्वचमङ्ख। सुरूपं त्वा वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनं ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते प्रति
तिष्ठ। व्रीहीणां मेधं सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्तुर्भुवनस्य
गोपाः। शृत उथ्स्नाति जनिता मतीनाम्। यस्त आत्मा
पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम
घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
यस्यास्मि न तमन्तरैमि। स्वं मे इष्टं स्वं दत्तम्। स्वं
पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।

वा॒युरु॑प॒श्रो॒ता। आ॒दि॒त्योऽनु॑ख्या॒ता। द्यौः पि॒ता॥४५॥

पृ॒थि॒वी मा॒ता। प्र॒जाप॑तिर्बन्धुः। य ए॒वास्मि॒ स सन् य॑जे।
मा भे॒र्मा संवि॑क्त्वा मा त्वां हि॑सिषम्। मा ते तेजोऽप
क्र॒मीत्। भ॒र॒तमु॑द्धरे॒मनु॑षिश्च। अ॒व॒दाना॑नि ते प्र॒त्यव॑दास्यामि।
नम॑स्ते अस्तु मा मां हि॑सीः। यद॑व॒दाना॑नि तेऽव॒द्यन्।
वि॒लो॒माका॑र॒षमा॒त्मनः॑॥४६॥

आज्ये॑न प्र॒त्यन॑ज्येनत्। तत्त॒ आ प्या॑यतां पुनः॑।
अज्या॑यो यवमा॒त्रात्। आ॒व्या॒धात्कृ॑त्यतामिदम्। मा
रू॒रुपाम॑ य॒ज्ञस्य॑। शु॒द्धं स्वि॑ष्टमिदं॑ ह॒विः। मनु॑ना दृ॒ष्टां
घृ॒तप॑दीम्। मि॒त्रावरु॑णसमीरिताम्। द॒क्षि॒णा॒र्धाद॑संभिन्दन्।
अव॑द्याम्येकतोमु॒खाम्॥४७॥

इ॒डे भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॒ गा जि॒न्वाव॑तः। तस्या॑स्ते
भक्षि॑वाणः स्याम। स॒र्वात्मा॑नः स॒र्वग॑णाः। ब्र॒ध्न पि॒न्वस्व।
दद॑तो मे मा क्षा॑यि। कुर्व॑तो मे मोप॑दसत्। दि॒शां कृ॑तिरसि।
दि॒शो मे क॑ल्पन्ताम्। कल्प॑न्तां मे दि॒शः॥४८॥

दैवी॑श्च मा॒नुषी॑श्च। अ॒हो॒रा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॑सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मा॒सा मे॑ कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे
कल्पन्ताम्। सं॒व॒त्स॒रो मे॑ कल्पताम्। कृ॑तिरसि कल्प॑तां
मे। आ॒शा॒नां त्वाऽऽशा॑पा॒लेभ्यः॑। च॒तु॒र्यो अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं
भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः॥४९॥

वि॒धेम॑ ह॒विषां॑ व॒यम् । भज॑तां भा॒गी भा॒गम् । मा भा॒गोऽभ॑क्तः ।
 निर॑भा॒गं भ॑जामः । अ॒पस्मि॑न्वा॒ ओष॑धीर्जिन्वा॒ द्वि॒पात्पा॑हि ।
 चतु॑ष्पादवा॒ दि॒वो वृ॑ष्टिमे॒रय॑ । ब्रा॒ह्म॒णाना॑मि॒दं ह॒विः ॥ ५० ॥

सो॒म्याना॑ २ सोमपी॒थिना॑म् । निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्मणः॑ । नेहा
 ब्रा॒ह्मण॑स्यास्ति । सम॑ङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषां॑ घृ॒तेन॑ । समा॑दि॒त्यैर्व॑सुभिः
 सं म॒रुद्भिः॑ । समि॑न्द्रेण॒ विश्वे॑भिर्दे॒वेभि॑रङ्गाम् । दि॒व्यं नभो॑
 गच्छ॑तु यथ॒स्वाहा॑ । इन्द्रा॑णीवा॒विध॑वा भूया॒सम् । अदि॑तिरिव
 सु॒पुत्रा॑ । अ॒स्थूरि॑ त्वा॒ गार्ह॑पत्य ॥ ५१ ॥

उप॑निष॒दे सु॒प्रजा॒स्त्वाय॑ । सं पत्नी॒ पत्या॑ सुकृ॒तेन॑ गच्छ॒ताम् ।
 य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम् । स॒ज्जाना॑नौ विज॑हता॒मरा॑तीः ।
 दि॒वि ज्योति॑र॒जर॒मा र॑भेताम् । द॒शते॑ त॒नुवो॑ य॒ज्ञ य॒ज्ञियाः॑ ।
 ताः प्री॑णातु॒ यज॑मानो घृ॒तेन॑ । ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॑मीड॒मानः॑ ।
 दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानोऽमृ॒तोऽभू॑त् । यं वा॑ दे॒वा
 अ॑कल्पयन् ॥ ५२ ॥

ऊ॒र्जो भा॒गं श॑तक्रतू । ए॒तद्वा॑ तेन॑ प्री॒णानि॑ । तेन॑
 तृ॒प्यत॑मं ह॒वौ । अ॒हं दे॒वानां॑ सुकृ॒तांमस्मि॑ लो॒के ।
 ममे॒दमि॑ष्टं न मिथु॑र्भवाति । अ॒हं ना॑रि॒ष्ठावनु॑ यजामि वि॒द्वान् ।
 यदा॑भ्या॒मिन्द्रो॑ अद॒धाद्वा॒गधे॑यम् । अदा॑रसृ॒द्धव॑त दे॒वसो॑म ।
 अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृड॒ता नः॑ । मा नो॑ विदद॒भिभा॑मो
 अश॑स्तिः ॥ ५३ ॥

मा नो॑ विदद्वृजना॒ द्वेष्या॒ या। ऋष॒भं वा॒जिनं॑ व॒यम्। पूर्ण॑मासं
 यजामहे। स नो॑ दोहता॒ः सुवीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ः सह॒स्त्रिणम्॑।
 प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पूर्ण॑मासाय॒ स्वाहा॑। अ॒मा॒वा॒स्या सु॒भगा॑
 सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व भूय॑ आ॒प्याय॑माना। सा नो॑ दोहता॒ः
 सुवीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ः सह॒स्त्रिणम्॑। अ॒पा॒नाय॑ सु॒राध॑से।
 अ॒मा॒वा॒स्यायै॑ स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि॒ परि॑ धेहि॒ वेदि॑म्।
 जा॒मिं मा हि॑ःसीरमु॒या शया॑ना। होतृष॑द॒ना हरि॑ताः
 सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य ब्र॒ध्ने॥५४॥

अभी॒त्वयै॑ करोमि॒ क्रमी॒त्विताऽऽत्म॑न॒ एक॑तो॒ मुखां॑ मे॒ दिशोऽ॒ध्वंक्षे॒भ्यो ह॒विर्गार्ह॑पत्या
 कल्प॑यन्न॒शस्तिः॑ सा नो॑ दोहता॒ः सुवीर्य॑ः सप्त॒ च॑॥—————[५]

परि॑स्तृणीत॒ परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितोऽ॒ग्निर्यज॑मानं भुनक्तु।
 अ॒पा॒ः रस॒ ओष॑धीना॒ः सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
 सन्तु॒ काम॑दु॒घाः। अ॒मुत्रा॑मु॒ष्मिँल्लो॒के। भू॑प॒ते भुव॑नपते।
 म॒हतो॑ भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माणं॑ त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑प॒तिर॒हं
 भुव॑नपतिः। अ॒हं म॒हतो॑ भू॒तस्य॑ पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सू॒त आ॒र्त्विज्यं॑ करिष्यामि। दे॒वं स॑वि॒तरे॒तं
 त्वा॑ वृणते। बृह॒स्पतिं॑ दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद॒हं मन॑से प्र ब्रवीमि।
 मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॑ष्टु॒भै। त्रि॑ष्टु॒जग॑त्यै। जग॑त्यनु॒ष्टु॒भै।
 अ॒नु॒ष्टु॒क्प॒ङ्क्तौ॑। प॒ङ्क्तिः॑ प्र॒जाप॑तये॥५६॥

प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा बृह॑स्पतये।

बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञं गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दृतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय।
मह्यं धुक्ष्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञियां यज्ञं वि च यन्ति शं
च। ओषधीराप इह शक्नोतीति। यो मां हृदा मनसा यश्च
वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता च।
तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्मि। ऊर्णामृदु प्रथमानं स्योनम्।
देवेभ्यो जुष्टं सदानाय बरुहिः। सुवर्गे लोके यजमानं हि
धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्। चतुः शिखण्डा युवतिः
सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते। साऽऽस्तीर्यमाणा महते
सौभगाय॥५९॥

सा मे धुक्ष्व यजमानाय कामान्। शिवा च मे शग्मा चैधि।
स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पयस्वती चैधि।
इषमूर्जं मे पिन्वस्व। ब्रह्म तेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे
पिन्वस्व। विशं पुष्टिं मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यं मे पिन्वस्व।

प्रजां पशून्मे पिन्वस्व॥६०॥

अस्मिन् यज्ञ उपभूय इन्नु मै। अविक्षोभाय परिधीं दधामि।
धर्ता धरुणो धरीयान्। अग्निर्द्वेषांसि निरितो नुदातै।
विच्छिनद्भि विधृतीभ्यां सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये
च जनिष्यमाणाः। विशो यन्त्राभ्यां विधमाम्येनान्। अहं
स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो यन्त्रे नुदमाने अरातिम्।
विश्वं पाप्मानममतिं दुर्मरायुम्॥६१॥

सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृतीं स्थो विधृती
स्वधृती। प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजां मयि धारयतम्।
पशून्मयि धारयतम्। अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता
प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधो विश्वरूपाः।
तस्मिन्श्नुचो अध्या सादयामि। आ रोह पथो जुहु
देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा
सम्भृताङ्गा। वहांसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बाध
उपभृता सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः।
दोहै यज्ञं सुदुघामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्।
अधरे मत्सपत्नाः। यो मा वाचा मनसा दुर्मरायुः।
हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरं ध्रुवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
मत्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाक्रः। घृताचीनां सूनुः।

प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये स॒दसि॑ सी॒द। स्यो॒नो मे॑ सी॒द सु॒षदः॑
पृ॒थि॒व्याम्। प्र॒थयि॑ प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ सु॒वर्गे॑ लो॒के। दि॒वि सी॒द
पृ॒थि॒व्याम॒न्तरि॑क्षे। अ॒हमु॒त्तरो॑ भू॒यासम्॥६४॥

अ॒धरे॒ मथ्स॒पत्नाः॑। इ॒यङ् स्था॒ली घृ॒तस्य॑ पू॒र्णा। अ॒च्छिन्न॑प॒याः
श॒तधा॑र॒ उथ्सः॑। मा॒रु॒तेन॑ श॒र्मणा॑ दै॒व्येन॑। य॒ज्ञोऽसि॑ स॒र्वतः॑
श्रि॒तः। स॒र्वतो॒ मां भू॒तं भ॑वि॒ष्यच्छ्र॑यताम्। श॒तं मे॑ स॒न्त्वाशि॑षः।
स॒हस्रं॑ मे स॒न्तु सू॒नृताः॑। इ॒रा॒वतीः॑ प॒शुम॑तीः। प्र॒जाप॑तिर॒सि
स॒र्वतः॑ श्रि॒तः॥६५॥

स॒र्वतो॒ मां भू॒तं भ॑वि॒ष्यच्छ्र॑यताम्। श॒तं मे॑ स॒न्त्वाशि॑षः। स॒हस्रं॑
मे स॒न्तु सू॒नृताः॑। इ॒रा॒वतीः॑ प॒शुम॑तीः। इ॒दमिन्द्रि॑यम॒मृतं॑
वी॒र्य॑म्। अ॒नेनेन्द्रा॑य प॒शवो॑ऽचि॒किथ्सन्। तेन॑ दे॒वा अव॑तो॒प
मा॒म्। इ॒हेष॒मूर्जं॑ य॒शः स॒ह ओजः॑ स॒नेय॑म्। श्रु॒तं मयि॑
श्रय॑ताम्। यत्पृ॒थि॒वीम॑च॒रत्तत्प्र॑वि॒ष्टम्॥६६॥

येना॒सिश्च॒द्वल॑मिन्द्रे॑ प्र॒जाप॑तिः। इ॒दं तच्छु॑क्रं म॒धु वा॒जिनी॑वत्।
येनो॒परि॑ष्टा॒दधि॑नोन्महेन्द्रम्। दधि॒ मां धि॑नोतु। अ॒यं वे॒दः
पृ॒थि॒वीम॑न्विन्दत्। गु॒हां स॒तीं ग॒हने॑ ग॒हरे॑षु। स वि॒न्दतु॑
यज॑मानाय लो॒कम्। अ॒च्छि॒द्रं य॒ज्ञं भू॒रि॒कर्मा॑ करोतु।
अ॒यं य॒ज्ञः स॒मस॑दद्ध॒विष्मान्। ऋ॒चा सा॒म्ना य॒जुषा॑
दे॒वता॑भिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त्सूर्य॑वतो जयेम। इन्द्र॑स्य स॒ख्यम॑मृ॒तत्व॑म॒श्याम्।

यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनानुदेताम्। अहं प्रजां वीरवर्ती
विदेय। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं
जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्॥६८॥

वाजजित्याये सं माज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। उपहूतो द्यौः
पिता। उप मां द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्। आयुषे
वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। उपहूता पृथिवी माता। उप मां
माता पृथिवी ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामा-
ज्यम्। विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं
नः। विश्वे देवा इह मादयन्ताम्। यन्ते अग्न आवृश्मि।
अहं वा क्षिपितश्चरन्। प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा नि
वृश्चत॥७०॥

अग्ने यो नोऽभिदासन्ति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्यैव
प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। यो मां द्वेष्टि जातवेदः।
यं चाऽऽहं द्वेष्मि यश्च माम्। सर्वाऽस्तानग्ने सन्दह।
याऽश्वाहं द्वेष्मि ये च माम्। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा
ससृवांसम्॥७१॥

वाजं जिगिवांसम्। वाजिनं वाजजितम्। वाजजित्याये
सम्माज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। वेदिर्बर्हिः शृतं हविः।

इ॒ध्मः परि॑धयः सु॒चः। आ॒ज्यं य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याँश्च
व॒षट्काराः। सं मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्मस॒न्नह॑ने हुते॥ ७२॥

दि॒वः खी॒लोऽव॑ततः। पृथि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्तः शोच॑यामसि। द्विष॑न्मे ब॒हु
शो॑चतु। ओष॑धे॒ मो अ॒हः शु॑चम्। य॒ज्ञ नम॑स्ते य॒ज्ञ।
नमो॑ नम॑श्च ते य॒ज्ञ। शि॒वेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे॒
सन्ति॑ष्ठस्व॥ ७३॥

सु॒भूतेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते य॒ज्ञ नमः॑। उप॑ ते नमः॑।
उप॑ ते नमः॑। त्रि॒ष्फली॑क्रियमा॑णानाम्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
रक्ष॑सां भाग॒धेयम्॑। आप॑स्तत्र व॑हतादितः॥ ७४॥

उ॒लूख॑ले॒ मुस॑ले॒ यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॒ यत्क॑पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॑ संय॑जामि। वि॒श्वे दे॒वा ह॒विरि॑दं जु॑षन्ताम्।
य॒ज्ञे या वि॒प्रुषः॑ सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः सर्वाः॑ स्वि॑ष्टाः सु॒हुता
जु॒होमि॑। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्न्या॑न्मे अ॒नीन॑शः। दि॒वैनान्
वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॑न्नध॒रान्कृ॑धि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॑द्य वि॒ नो भ॑ज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य॑
हे॒शिषे॑। तस्य॑ नो दे॒हि सूर्य॑। उ॒द्यन्न॑द्य मि॒त्रम॑हः। आ॒रोह॑न्नुत्तरा॑
दि॒वम्। ह॒द्रोगं॑ मम॑ सूर्य॑। ह॒रिमा॑णं च नाशय। शु॒क्लेषु॑ मे
ह॒रिमा॑णम्। रो॒पणा॑का॒सु द॑ध्मसि॥ ७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं नि दध्मसि। उदंगाद्यमादित्यः।
विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम रन्धयन्। मो अहं द्विषतो
रधम्। यो नः शपादशपतः। यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च
तस्मै निमृक्कं। सर्वं पापं समूहताम्॥७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासति देवाः।
इध्मस्यैव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
परापत। शरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्प्रविश। मैषां
कञ्चनोच्छेषः॥७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मे पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो
भूयासं प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्रादृश्चत
ससृवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥—————[६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि
भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षां तपसा। विश्वस्य
भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्यो॒ग्जी॒वा ज॒राम॑शीमहि। इन्द्र॑ शा॒क्र गाय॑त्रीं प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र त्रि॒ष्टुभं॑ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र जग॑तीं प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्रानु॒ष्टुभं॑ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र प॒ङ्क्तिं॑ प्रप॑द्ये॥८१॥

तान्ते॑ युनज्मि। आऽहं दी॒क्षाम॑रु॒हमृ॑तस्य॒ पत्नी॑म्। गा॒य॒त्रेण॒ छन्द॑सा ब्र॒ह्म॑णा च। ऋ॒तं स॒त्येऽधा॑यि। स॒त्यमृ॑तेऽधा॑यि। ऋ॒तं च॑ मे स॒त्यं चा॑भूताम्। ज्यो॒तिर॑भू॒वः सु॑व॒रग॑मम्। सु॒वर्गं॑ लो॒कं ना॑कस्य पृ॒ष्ठम्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑मगमम्। पृ॒थि॒वी दी॒क्षा॥८२॥

तया॑ऽग्नि॒र्दीक्ष॑यां दीक्षितः। यया॑ऽग्नि॒र्दीक्ष॑यां दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षयां॑ दीक्षयामि। अ॒न्तरि॑क्षं दी॒क्षा। तया॑ वा॒युर्दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। यया॑ वा॒युर्दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षयां॑ दीक्षयामि। द्यौर्दी॒क्षा। तया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षयां॑ दीक्षितः॥८३॥

तया॑ त्वा दी॒क्षयां॑ दीक्षयामि। दि॒शो दी॒क्षा। तया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। यया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षयां॑ दीक्षयामि। आपो॑ दी॒क्षा। तया॑ वरु॑णो॒ राजा॑ दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। यया॑ वरु॑णो॒ राजा॑ दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षयां॑ दीक्षयामि। ओष॑धयो दी॒क्षा॥८४॥

तया॑ सोमो॒ राजा॑ दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। यया॑ सोमो॒ राजा॑ दी॒क्षयां॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षयां॑ दीक्षयामि। वा॒ग्दी॒क्षा। तया॑

प्रा॒णो दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ प्रा॒णो दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑
त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। पृथि॒वी त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्।
अ॒न्तरि॑क्षं त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्षताम्॥८५॥

दिश॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। आप॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्षन्ताम्। ओष॑धयस्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा
दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्। ऋच॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्।
सामा॑नि त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। यजू॑ंषि त्वा
दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। अह॑श्च रात्रि॑श्च। कृषि॑श्च वृष्टि॑श्च।
त्विषि॑श्चाप॑चितिश्च॥८६॥

आप॑श्चोष॑धयश्च। ऊर्क् स॒नृता॑ च। तास्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे॑ दक्ष॑पिते॒ह सी॑द। दे॒वाना॑ं सु॒म्नो म॑ह॒ते
रणा॑य। स्वा॒स॒स्थस्त॑नुवा संवि॑शस्व। पि॒तेवै॑धि स॒नव॑ आ
सु॒शेवः॑। शि॒वो मा॑ शि॒वमा वि॑श। स॒त्यं म॑ आ॒त्मा। श्र॒द्धा
मेऽक्षि॑तिः॥८७॥

तपो॑ मे प्र॒तिष्ठा। स॒वि॒तृप्र॑सूता मा॒ दिशो॑ दीक्षयन्तु।
स॒त्यम॑स्मि। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व स॒न्वह॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जात॑वेदः। आ॒जु॒ह्वानः॑ सु॒प्रती॑कः पु॒रस्ता॑त्। अ॒ग्रे स्वा॑
योनि॑मा सी॒द सा॒ध्या। अ॒स्मिन्स॒धस्थे॑ अ॒ध्युत्त॑रस्मिन्॥८८॥
विश्वे॑ दे॒वा यज॑मानश्च सीदत। एक॑मि॒षे वि॑ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु।

द्वे ऊ॒र्जे विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। त्रीणि॑ व्र॒ताय॑ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु।
च॒त्वारि॑ मा॒यो॒भवाय॑ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। पञ्च॑ प॒शुभ्यो॑
विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। षड्रा॑यस्पोषा॒य विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। सप्त
सप्त॑भ्यो होत्रा॑भ्यो विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। सखा॑यः सप्त॑पदा
अभू॑म। स॒ख्यं ते॑ गमे॒यम्॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा यो॑षम्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑षाः। साऽसि॑ सुब्र॒ह्मण्ये॑।
तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॒ह्मण्ये॑। तस्या॑स्तेऽन्तरि॑क्षं
पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॒ह्मण्ये॑। तस्या॑स्ते द्यौः पादः॑। साऽसि॑
सुब्र॒ह्मण्ये॑। तस्या॑स्ते दि॒शः पादः॑॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते पञ्च॒मः पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्जं धु॒क्ष्व। तेजं
इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑न्नाद्यम्। वि मि॑मे त्वा॒ पय॑स्वतीम्।
दे॒वानां॑ धे॒नुः सु॒दुघा॑मन॑पस्फुरन्तीम्। इन्द्रः॑ सोमं॑ पिबतु।
क्षेमो॑ अस्तु नः। इ॒मान्न॑राः कृणु॑त वेदि॒मेत्य॑। वसु॑मतीः
रु॒द्रव॑तीमादि॒त्यव॑तीम्॥९१॥

व॒र्ष्मन्दि॒वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथा॑ऽयं यज॑मानो न रि॒ष्येत्।
दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। चतुः॑ शिख॒ण्डा यु॒वतिः॑ सुपेशाः॑।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुवन॑स्य॒ मध्ये॑। तस्या॑ सु॒पर्णा॑वधि॒ यौ
नि॒विष्टौ॑। तयोर्दे॒वाना॑मधि॒ भाग॑धेयम्। अप॒ जन्यं॑ भ॒यं नु॑द।
अप॑ चक्राणि॒ वर्त॑य। गृ॒हः सोम॑स्य गच्छ॒तम्। न वा उ॑
वे॒तन्मि॒त्रय॑से न रि॒ष्यसि॑। दे॒वाः इदे॑षि पृथि॒भिः सु॒गेभिः॑।

यत्र॒ यन्ति॑ सु॒कृतो॑ नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तत्र॑ त्वा दे॒वः संवि॒ता
द॑धातु॥१२॥

ब्रह्म॑णो॒ योनि॑र॒हंसः॑ प॒ङ्क्तिं॑ प्रप॒द्ये दी॒क्षा यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दी॒क्षित॑स्तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
दी॒क्षया॑म्योप॑धयो दी॒क्षा द्यौस्त्वा दी॒क्षमाण॑मनु॒ दीक्षता॑मप॑चिति॒श्चाक्षि॑तिरुत्तर॑स्मिन्गमेयं दि॒शः पादं॑
आदि॒त्यव॑र्तते॒ वर्तय॑ पञ्च॑ च॥ ————— [७]

यद॒स्य पा॒रे रज॑सः। शु॒क्रं ज्योति॑रजा॒यत। तन्नः॑ पर्ष॒दति॒
द्विषः॑। अ॒ग्ने वैश्वान॑र॒ स्वाहा॑। यस्मा॑द्दी॒षाऽवा॑शि॒ष्टाः। ततो॑ नो
अभ॑यं कृधि। प्र॒जाभ्यः॑ सर्वा॑भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑।
यस्मा॑द्दी॒षा न्यष॑दः। ततो॑ नो अभ॑यं कृधि॥१३॥

प्र॒जाभ्यः॑ सर्वा॑भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑। उदु॑स्र तिष्ठ
प्रति॑ तिष्ठ मा॒रिषः॑। मेमं॑ य॒ज्ञं यज॑मानं च रीरिषः। सु॒वर्गे
लो॒के यज॑मान॒ह्ये हि धे॒हि। शन्न॑ एधि द्वि॒पदे॑ शं चतु॑ष्पदे।
यस्मा॑द्दी॒षाऽवै॑पि॒ष्टाः पु॒लायि॑ष्टाः स॒मज्ञा॑स्थाः। ततो॑ नो अभ॑यं
कृधि। प्र॒जाभ्यः॑ सर्वा॑भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑॥१४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॑ नमः। तस्मै॑ स्वाहा॑। न वा उ॒वेत॑न्मि॒यसे।
आशा॑नां त्वा वि॒श्वा आशाः॑। य॒ज्ञस्य॑ हि स्थ ऋ॒त्वियौ॑।
इन्द्रा॑ग्नी॒ चेत॑नस्य च। हु॒ताहु॑तस्य॑ तृ॒प्यत॑म्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑
चा हु॒तस्य॑ चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ चा इन्द्रा॑ग्नी
अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बतं जुषे॒थाम्। मा यज॑मानं तमो॑
विदत्। म॒र्त्विजो॑ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यः सोम॑मिमं पि॒बात्।

स॑सृष्टमु॒भयं कृतम्॥१५॥

कृधि॑ मी॒दुषेऽहु॑तस्य च सप्त॑ च॥ ————— [८]

अ॒ना॒गसं॑स्त्वा व॒यम्। इ॒न्द्रेण॑ प्रे॒षिता॒ उप॑। वा॒युष्टे॑
अस्त्व॑श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अस्त्व॑श॒भूः। वरु॑णस्ते
अस्त्व॑श॒भूः। अ॒पाङ्ग॑या ऋ॒तस्य॑ गर्भाः। भुव॑नस्य
गो॒पाः श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानां ककु॒भः प्र॒युतो॑ नपातारः।
व॒शुनेन्द्र॑ ह्वयत। घोषे॒णामी॑वाश्चातयत॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॒वाण॑ इ॒न्दुरिन्द्र॑ इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः प॒रम॑स्याः प॒राव॑तः। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॑न्तरि॒क्षात्। आ सु॑भूतम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं म॒
आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षा॑स्यवधिषुः। अ॒प॒ह॒तं ब्र॒ह्मज्य॑स्य।
वाक्क॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपान॑श्च श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च
श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तोऽसि॑ शृ॒तं कृ॑तः। शृ॒ताय॑ त्वा
शृ॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं यमा॒हुः। यं मि॒त्रमा॒हुर्यमु॑
स॒त्यमा॒हुः॥१८॥

यो दे॒वानां॑ दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ तेभ्य॑स्त्वा। मयि॑
त्यदिन्द्रि॒यं म॒हत्। मयि॑ दक्षो॒ मयि॑ ऋतुः। मयि॑ धायि

सुवीर्यम्। त्रिशुङ्घर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥१९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान् स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी।
एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शःसिषः हरी। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे।
वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतं नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिं माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्रं एतम्।
तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु।
प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्।
अर्थेगा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानं मे विन्द। नमो
रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति
तं हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि। यमस्य बलिना

चरा॑मि। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॑तयामः। जी॒वा जी॒वेभ्यो॑ नि
ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा अ॒स्मिन्न॑नृणाः पर॑स्मिन्। तृती॑ये लो॒के
अ॒नृणाः स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृयाणाः॥१०३॥

सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृणा आक्षी॑येम। इ॒दमू॑नु श्रेयो॑ऽव॒सान॒मा ग॑न्म।
शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गोम॒द्धन॑व॒दश्व॑व॒दूर्ज॑स्वत्।
सु॒वीरा॑ वी॒रैर॑नु सञ्च॑रेम। अ॒र्कः प॒वित्र॑ꣳ रज॑सो वि॒मानः॑।
पु॒नाति॑ दे॒वानां॑ भुव॑नानि वि॒श्वा। द्यावा॑पृथि॒वी पय॑सा
संवि॑दाने। घृ॒तं दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॑ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो
वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वानां॑ भुव॑नानि वि॒श्वा। सु॒व॒ज्योति॑र्यशो
म॒हत्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त प्र॑ति॒ष्ठाम्॥१०४॥

चा॒त॒य॒त श्री॑णीताꣳ स॒त्यमा॑हुर॒शीम॑हि गु॒णे कुरु॑ वि॒द्रव॑णे पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॒स्त्रीणि॑
च॥

[९]

उद॑स्ताम्प॒सीत्स॒विता॑ मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न्मि॒त्रान॑वधी॒द्युगे॑न।
बृ॒हन्तं॑ मा॒म॒कर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थ॒न्त॒रे श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्।
वा॒म॒दे॒व्ये श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ऽन्तरि॒क्षे। बृ॒ह॒ति श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑
दि॒वि। बृ॒ह॒ता त्वोप॑स्त॒भ्रोमि॑। आ त्वा॑ ददे॒ यश॑से वी॒र्या॑य च।
अ॒स्मास्व॑घ्निया यू॒यं द॑धाथेन्द्रि॒यं प॑यः। यस्ते॑ द्र॒प्सो यस्त॑
उद॑रू॒षः॥१०५॥

दै॒व्यः के॒तुर्वि॑श्वं भुव॑नमावि॒वेश॑। स नः॑ पा॒ह्यरि॑ष्ठ्यै॒ स्वाहा॑।
अनु॑ मा॒ सर्वो॑ य॒ज्ञोऽय॑मे॒तु। वि॒श्वे दे॒वा म॒रुतः॑ सा॒मार्कः॑।

आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि। अस्यै पृथिव्यै
यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व। अनुवीरैरनु
राध्याम गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु प्रजया-
ऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि
भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्रितम्। दिवे च
विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरं नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्।
अस्कानृषभो युवागाः॥१०७॥

स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्र जनयतु।
अस्कानजनि प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्र
जनिषीमहि। ये देवा येषामिदं भागधेयं बभूव। येषां प्रयाजा
उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो
देवेभ्यः स्वाहा। उत त्या नो दिवा मतिः॥१०८॥

अदितिरूत्या गमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप
स्त्रिधः। उत त्या दैव्या भिषजा। शन्नस्करतो अश्विना।
यूयातामस्मद्रपः। अप स्त्रिधः। शमग्निर्ग्निभिस्करत्।
शन्नस्तपतु सूर्यः। शं वातो वात्वरपाः॥१०९॥

अप स्त्रिधः। तदित्यदं न विचिकेत विद्वान्। यन्मृतः पुनरप्येति
जीवान्। त्रिवृद्यद्भुवनस्य रथवृत्। जीवो गर्भो न मृतः स

जीवात्। प्रत्यस्मै पिपीषते। विश्वानि विदुषे भर। अरङ्गमाय
जग्मवे। अपश्चाद्वध्वने नरे। इन्दुरिन्दुमवांगात्। इन्दोरिन्द्रो-
ऽपात्। तस्य त इन्दुविन्द्रपीतस्य मधुमतः। उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि॥११०॥

उदरुष इन्द्रियेण गा मतिररुपा अंगात्रीणि च॥—————[१०]

ब्रह्म प्रतिष्ठा मनसो ब्रह्म वाचः। ब्रह्म यज्ञानां
हविषामाज्यस्य। अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः
पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु
देवान्। आश्रावितमत्याश्रावितम्। वषट्कृतमत्यनूक्तं च यज्ञे।
अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति
कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतं देवहेडनम्। अरायो
अस्मां अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन। ततं
म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय शस्यते।
अयं समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य समुतृष्णुतर्भुवः।
उद्वयं तमसस्परि। उदुत्यं चित्रम्॥११२॥

इमं मे वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि।
मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीः।
तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः

स्वाहा॥ भेषजं दुरिष्ठ्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा॥ दौराध्यै
स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्ध्यै स्वाहा समृद्ध्यै स्वाहा॥ यतं इन्द्र भयामहे। ततो नो
अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतयै। वि द्विषो वि
मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासिं। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थ यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवाश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥—————[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुश्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्। वाचा-
ऽनृतमूदिमा। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः प्रमुश्चतु।
दुरिता यानि चकृमा। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मा

मुञ्चता॑ हंसः। यदन्यकृतमारिमा। सजातश॑ सादुत वा
जामिश॑ सात्। ज्यायसः॑ श॑ सादुत वा कनीयसः।
अनाज्ञातं देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माज्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामुरुभ्यामष्टीवद्भ्याम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतं चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यद्धस्ताभ्यां चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वृग्मुपजिघ्रमानः।
दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि।
अदीव्यनृणं यदहं चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनैर्भ्यः।
अग्निर्मा तस्मादेनसः। यन्मयि माता गर्भे सति॥११८॥

एनश्चकार यत्पिता। अग्निर्मा तस्मादेनसः। यदा पिपेष मातरं
पितरम्। पुत्रः प्रमुदितो धयन्। अहिंसितौ पितरौ मया
तत्। तदग्रे अनृणो भवामि। यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्याम्।
यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यदाशसा निशसा यत्पराशसा॥११९॥

यदेनश्चकृमा नूतनं यत्पुराणम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः। अति
क्रामामि दुरितं यदेनः। जहामि रिप्रं परमे सधस्थे। यत्र यन्ति
सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतां नु लोकम्। त्रिते
देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो मा यदि
किञ्चिदानुशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृमा करोतु

मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
 ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु
 शुन्धनीः। यदापो नक्तं दुरितं चराम। यद्वा दिवा नूतनं
 यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत उत्पुनीत नः। इमं मे
 वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
 अयासि॥१२१॥

अनेनसंमष्टीवद्वा१ सति पंराशसांऽऽनशेऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नृन्नीणि च (यदेवा
 देवा ऋतेन सजातशःसाद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेष् यदन्तरिक्षं
 यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदाप इमं मे वरुण तत्त्वां
 यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥—————[१२]

यत्ते ग्रावणां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वधिता
 परू१षि। तथ्सन्धुत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
 अधमिथ्सङ्क्षयेम। यत्ते ग्रावां बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
 दुदुहुर्दक्षिणेन। तत्त आप्यायतां तत्ते। निष्प्रायतां देव सोम।
 यत्ते त्वचं बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि
 त्मना॥१२२॥

त्वया तथ्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासंत्परमे व्योमन्।
 अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
 तस्मिन्वयमुपहूतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।
 नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हांसीद्भिर
 आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं वहतु

जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुहो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः।
तस्मै ते सोम नम इद्वषट्। उप मा राजन्सुकृते ह्वयस्व।
सं प्राणापानाभ्यां समु चक्षुषा त्वम्। सः श्रोत्रेण गच्छस्व
सोम राजन्। यत्त आस्थितुं शमु तत्ते अस्तु। जानीतान्नः
सङ्गमने पथीनाम्। एतं जानीतात्परमे व्योमन्। वृकाः
सधस्था विद रूपमस्य॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवयानैः। इष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै।
अरिष्ठो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षुसे रघूयते।
नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।
अभूद्देवः संविता वन्द्यो नु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापांश्चा
घविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्ते॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्यश्वं च॥—————[१३]

यदिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे
तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो
विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यद्वा साम्ना यजुषा। पशूनां

चर्मन् ह॒विषां दिदी॒क्षे। यच्छ॒न्दोभि॑रोष॒धीभि॑र्व॒नस्प॒तौ॑। अ॒द्ध्यो
लो॒का द॑धिरे॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यम्॥१२६॥

शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ वि॒मोक्त्री॑र्मयि॒ तेजं॑
इन्द्रि॒यम्। येन॑ ब्र॒ह्म येन॑ क्ष॒त्रम्। येनै॑न्द्रा॒ग्नी प्र॒जाप॑तिः
सोमो॑ वरु॒णो येन॑ रा॒जा। वि॒श्वे दे॒वा ऋष॑यो॒ येन॑ प्रा॒णाः।
अ॒द्ध्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो
वि॒मोच॑नीः। आपो॑ वि॒मोक्त्री॑र्मयि॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यम्। अ॒पां
पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यं धाम॑॥१२७॥

अ॒ग्नेः प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः स्वाहा॑। अ॒पां पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑।
सोम॑स्य प्रि॒यं धाम॑। इन्द्र॑स्य प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः स्वाहा॑। अ॒पां
पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यं धाम॑। वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑
प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः स्वाहा॑। व॒यः सोम॑ व्र॒ते तव॑। मन॑स्त॒नूषु॑
पिप्र॑तः। प्र॒जाव॑न्तो अशीमहि॥१२८॥

दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। सो॒म्येभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। क॒व्येभ्यः॑
पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। दे॒वांस इ॒ह मा॑दयध्वम्। सो॒म्यांस इ॒ह
मा॑दयध्वम्। क॒व्यांस इ॒ह मा॑दयध्वम्। अन॑न्तरिताः पि॒तरः॑
सो॒म्याः सोम॑पी॒थात्। अपै॑तु मृ॒त्युर॒मृतं॑ न॒ आग॑न्। वैव॒स्वतो॑
नो॒ अभ॑यं कृणोतु। पर्णं॑ व॒नस्प॑तेरि॒व॥१२९॥

अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तां नः॒ शची॑पतिः। परं॑ मृ॒त्यो
अनु॑ परे॒हि प॒न्था॑म्। यस्ते॒ स्व इ॒तरो॑ दे॒व्याना॑त्। चक्षु॑ष्मते

शृण्व॒ते ते॑ ब्रवी॒मि। मा नः॑ प्र॒जाः री॑रिषो॒ मोत॑ वी॒रान्।
 इ॒दमू॒नु श्रेयो॑व॒सान॒माग॑न्म। यद्भो॒जिद्धं॑ न॒जिदं॑ श्व॒जिद्यत्।
 पु॒र्णं वन॑स्पतै॒रिव। अ॒भि नः॑ शी॒यताः॑ र॒यिः। सच॑तां नः॒
 शची॒पतिः॑ ॥१३०॥

वनस्पतांवृद्धो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियं धामांशीमहीवाभिः शीयताः रयिरेकं च ॥ [१४]

सर्वान् यद्विष्वण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्देवा देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारंऽनागस
 उदस्ताम्पसीद्वह्मं प्रतिष्ठा यद्देवा यत्ते ग्राव्णा यद्दिदीक्षे चतुर्दश ॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन् यज्ञेऽग्ने यो नो
 ज्योग्जीवाः पुरोरजाः प्रतेमहे ब्रह्मं प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम् ॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः ॥

हरिः ओम् ॥

॥ इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
 प्रपाठकः समाप्तः ॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्ग॒हृण्येष्टा॑ यज॒ते। इ॒माञ्जन॒ताः सङ्गृ॑ह्णी॒ति। द्वाद॑शार॒त्नी
 रश॒ना भ॑वति। द्वाद॑श॒ मासाः॑ संव॒त्सरः॑। सं॒व॒त्स॒रमे॒वाव॑ रुन्धे।
 मौ॒ञ्जी भ॑वति। ऊ॒र्ग्वै मु॒ञ्जाः॑। ऊ॒र्जमे॒वाव॑ रुन्धे। चि॒त्रा नक्ष॑त्रं
 भवति। चि॒त्रं वा ए॒तत्कर्म॑ ॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यं नाम देवयजनमध्यवस्यति।
 पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपंदातीनृत्विजः
 समावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
 केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
 अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्त्वोप
 वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥—————[१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
 समृद्धौ। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
 वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
 तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पंचति। रेत एव तद्वधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वैव प्रति तिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
 भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति शृतत्वाय।
 सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वारि आर्षेयाः प्राश्नन्ति।
 दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
 दिशामेव ज्योतींश्छ्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन् रश्नान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
 औदनः। रेत आज्यम्। यदाज्यं रश्नान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
 रेतसा समर्धयति। दर्भमयीं रश्ना भवति। बहु वा एष
 कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यद्वर्भमयीं रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनं मेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजां महर्त्विक्तम्।
यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तद्वधति।
अश्वस्य वा आलब्धस्य रेतो उदक्रामत्। तथ्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यं ददाति। रेत एव
तद्वधति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्थद च॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बध्नाति।
आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः प्रतिप्रोच्य। न
देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। यदाहं। ब्रह्मन्नश्वं मेध्यं
भन्त्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन राध्यासमिति। ब्रह्म वै
ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं
बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह।
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामंगृभ्णन्नशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य
समृद्ध्यै॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या(३) त्रयोदशारत्नी(३)-
रिति। ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यथ्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा वा
ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमंरत्निं
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सःस्करोति। तादृगेव तत्। पूर्वं
आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तथा देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
यन्तारमेवैनं करोति। धर्ताऽसीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।
सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्येषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुण इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आमेवैतामा शास्ते। स्वगा

त्वां देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

ब्रूति समृद्ध्या उपादधात्यसीत्याह सप्रथममित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥—[३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वंश्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः। यो
अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं चतुरक्षं
प्रसौति। पुरो मर्तः पुरः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति। श्वेव
वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति। सैध्रकं
मुसलं भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौंश्चलेयो हन्ति। पुंश्चल्वा
वै देवाः शुचं न्यदधुः। शुचैवास्य शुचं हन्ति। पाप्मा
वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।
अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः।
वज्रैणैव पाप्मानं भ्रातृव्यमवक्रामति। दक्षिणाऽपि
प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छमलमपि प्लावयति। ऐषीक उदूहो
भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
भवति। अप्सुयौनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः।

स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति।
 पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च
 वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
 एव सन्दधाति। अभिक्रत्वैन्द्र भूरधृज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
 वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
 दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेनं राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
 राज्येनैवास्मिन्क्षत्रं दधाति। शतेना राजभिरुग्रैः सह
 ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजाप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।
 बलेनैवास्मिन्बलं दधाति। शतेनं सूतग्रामणिभिः सह
 होता। पश्चात्प्राङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुग्रीहियवायै
 बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदास-
 पुरुषायै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति।

भूमा वै होता॑। भूमा सूतग्राम॑ण्यः। भूमै॒वास्मिन्भूमा॑नं
दधाति। श॒तेन॑ क्षत्तसङ्ग्रही॒तृभिः॑ स॒होद्गा॒ता। उ॒त्तर॒तो दक्षि॑णा
तिष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति॥१८॥

अ॒नेनाश्वे॑न॒ मेध्ये॑ने॒ष्ट्वा। अ॒य॑ राजा॒ सर्व॑मायु॒रेत्विति॑। आयु॒र्वा
उ॒द्गा॒ता। आयुः॑ क्षत्तसङ्ग्रही॒तारः॑। आयु॑षै॒वास्मिन्नायु॑र्दधाति।
श॒त॑ श॒तं भव॑न्ति। श॒तायुः॑ पुरु॒षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये
प्रति॑ तिष्ठति। च॒तुः श॒ता भव॑न्ति। च॒तस्रो॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व
प्रति॑ तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा वि॒श उ॑क्षति दि॒श ए॒कं च॥ _____ [५]

यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क॒न्दति॑। ए॒वं वा ए॒तदश्व॑स्य
स्क॒न्दति॑। यन्नि॒क्तमना॑ल॒ब्धमु॒त्सृज॑न्ति। यथ॒स्तो॒क्या अ॒न्वाह॑।
सर्व॑हु॒तमे॒वैनं॑ करो॒त्यस्क॑न्दाय। अस्क॑न्न॒ हि तत्। यद्धु॑तस्य
स्क॒न्दति॑। स॒हस्र॑म॒न्वाह॑। स॒हस्र॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः।
सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै॥२०॥

यत्प॒रि॒मिता॑ अनु॒ब्रूयात्। प॒रि॒मित॑म॒व रु॒न्धीत॑। अ॒प॒रि॒मिता॑
अ॒न्वाह॑। अ॒प॒रि॒मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। स्तो॒क्या जु॑होति। या ए॒व व॒र्ष्या॑ आ॒पः। ता अ॒व
रु॒न्धे। अ॒स्यां जु॑होति। इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः॥२१॥

अ॒स्यामे॒वैनाः॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति। उ॒वाच॑ ह प्र॒जाप॑तिः। स्तो॒क्यासु॑
वा अ॒हम॑श्वमे॒धं स॑ स्थि॒पयामि॑। तेन॒ ततः॑ स॑ स्थि॒तेन॑

चरा॒मीति॑। अ॒ग्नये॒ स्वाहेत्या॑ह। अ॒ग्नय॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। सोमा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह। सोमा॑यै॒वैनं॑ जुहोति। स॒वित्रे॒ स्वाहेत्या॑ह। स॒वित्र॑ ए॒वैनं॑ जुहोति॥ २२॥

सर॑स्वत्यै॒ स्वाहेत्या॑ह। सर॑स्वत्या ए॒वैनं॑ जुहोति। पू॒ष्णे॒ स्वाहेत्या॑ह। पू॒ष्ण ए॒वैनं॑ जुहोति। बृह॑स्पत॑ये॒ स्वाहेत्या॑ह। बृह॑स्पत॑य ए॒वैनं॑ जुहोति। अ॒पां मोदा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह। अ॒द्ध्य ए॒वैनं॑ जुहोति। वा॒यवे॒ स्वाहेत्या॑ह। वा॒यव॑ ए॒वैनं॑ जुहोति॥ २३॥

मि॒त्राय॒ स्वाहेत्या॑ह। मि॒त्रायै॒वैनं॑ जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहेत्या॑ह। वरु॑णायै॒वैनं॑ जुहोति। ए॒ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो जुहोति। दश॑दश स॒म्पाद॑ जुहोति। दशा॑क्षरा वि॒राट्। अन्न॑ वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। प्र वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्य॑वते। यः परा॑ची॒राहु॑तीर्जुहोति। पुनः॑ पुनर॒भ्याव॑र्त जुहोति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॑ तिष्ठति। ए॒तां ह॒ वाव॑ सोऽश्व॑मे॒धस्य॒ सङ्स्थि॑तिमुवा॒चास्क॑न्दाय। अस्क॑न्नं॒ ह॒ तत्। यद्य॒ज्ञस्य॒ सङ्स्थि॑तस्य॒ स्कन्द॑ति॥ २४॥

अभिजित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं प्रोक्षा॒मीति॑ पुरस्ता॑त्प्रत्यङ्गिष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। प्र॒जाप॑तिर्वै दे॒वाना॑मन्ना॒दो वी॒र्या॑वान्। अ॒न्नाद्य॑मे॒वास्मि॑न्वी॒र्यं

दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः। इन्द्राग्निभ्यां
 त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ।
 ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो
 बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै देवानामाशुः
 सारसारितमः॥ २५॥

जवमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
 विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
 यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
 देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनामपचिततमः॥ २६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
 हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनां त्विषिमान् हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय
 त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति

प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

सारसारितमोऽपचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ ————— [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
जुहोति। सर्वहुतमेवेन करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्।
यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहेङ्गृताय स्वाहेत्याह।
एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवेन समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधं
संस्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या
इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै
जनयति॥२९॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः
पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।
आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्।
अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्स्यादिति। सकृदेव

होत॒व्याः। न यज॑मानं प॒शुभिर्व्य॑र्धयति। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं
ज॑यति। न पापी॑यान्भवति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशत॑मश्चरूपाणि
जुहोति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशद॑क्षरा जगती। जाग॒तोऽश्वः
प्राजा॑पत्यः समृ॑द्धौ। एक॒मति॑रिक्तं जुहोति। तस्मा॒देकः
प्र॒जास्व॑र्धुकः॥ ३१॥

अ॒र्धय॑ति ज॒नय॑ति ख॒त्वाह॑र्जगती त्रीणि च॥ ————— [८]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ पि॒ता।
आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॒ददा॑ति। अ॒श्वोऽसि॑ ह॒योऽसी॑त्याह।
शा॒स्त्ये॒वैन॑मे॒तत्। तस्मा॑च्छि॒ष्टाः प्र॒जा जा॑यन्ते। अ॒त्यो॒-
ऽसी॑त्याह। तस्मा॒दश्वः॑ सर्वा॒न्यशू॑नत्येति। तस्मा॒दश्वः॑ सर्वे॒षां
पशू॑नां॒ श्रेष्ठं॑ गच्छति॥ ३२॥

प्र यशः॑ श्रेष्ठं॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। नरो॒ऽस्य॒र्वाऽसि॑
सति॑रसि वा॒ज्यंसी॑त्याह। रू॒पमे॒वास्यै॑तन्महि॒मानं॑ व्याच॑ष्टे।
ययु॑र्नामा॒ऽसी॑त्याह। ए॒तद्वा अ॒श्वस्य॑ प्रि॒यं ना॑म॒धेयम्॑।
प्रि॒येणै॒वैनं॑ नाम॒धेये॑ना॒भि व॑दति। तस्मा॒दप्या॑मि॒त्रौ स॒ङ्गत्य॑।
नाम्ना॑ चेद्ध्वये॑ते। मि॒त्रमे॒व भ॑वतः॥ ३३॥

आ॒दि॒त्यानां॑ प॒त्वाऽन्वि॑हीत्याह। आ॒दि॒त्याने॒वैनं॑ गमयति।
अ॒ग्नये॑ स्वाहा स्वाहे॑न्द्रा॒ग्निभ्या॑मिति॑ पूर्॒वहो॑मां जुहोति। पूर्॒व
ए॒व द्वि॑षन्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति। भूर॑सि भु॒वे त्वा॒ भव्या॑य
त्वा भवि॑ष्यते त्वेत्यु॒त्सृज॑ति सर्व॒त्वाय॑। दे॒वा आ॑शा॒पाला॑ ए॒तं

देवेभ्योऽश्वं मेधांय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परिं ददाति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतृषु पथ्सु जुहोति॥ ३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। तभिरेवैनं बध्नाति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न जहाति। राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते। येऽश्वं मेध्यं रक्षन्ति। तेषां य उद्वचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते राष्ट्रं गच्छन्ति। अथ य उद्वचं न गच्छन्ति॥ ३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिच्यते। योऽबलौ-ऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हन्येतास्य यज्ञः। चतुः शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ ३६॥

गच्छति भवतः पथ्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत। तस्य तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥ ३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति।

अ॒न्व॒हमे॒व दी॒क्षाम॑वं रु॒न्धे। त्री॑णिं वै॒श्वदे॒वानिं जु॒होति॑।
च॒त्वार्यो॑द्ब्र॒ह्म॒णानि॑। स॒प्त स॒म्प॑द्यन्ते। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑वं रु॒न्धे॥३८॥

ए॒कं वि॑श॒तिं वै॒श्वदे॒वानिं जु॒होति॑। ए॒कं वि॑श॒तिर्वै दे॒वलो॒काः।
द्वा॒द॒श मा॒साः प॒ञ्च॒त॒र्व॑वः। त्रयं इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य
ए॒कं वि॑श॒ः। ए॒ष सु॒व॒र्गो लो॒कः। तद्वै॒व्यं क्ष॒त्रम्। सा श्रीः॑।
तद्ब॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। तथ॒स्वारा॑ज्यमुच्यते॥३९॥

त्रि॒श॒तमौ॑द्ब्र॒ह्म॒णानिं जु॒होति॑। त्रि॒श॒दक्ष॑रा वि॒राट्। अ॒न्नं
वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒वं रु॒न्धे। त्रे॒धा वि॒भज्य॑ दे॒वतां
जु॒होति॑। त्र्या॒वृ॒तो वै दे॒वाः। त्र्या॒वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां
लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै। अ॒प॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः
क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑न्तिरे॒चय॑ति। स॒प्ता॒हं प्र॒चर॑न्ति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑वं रु॒न्धे।
पू॒र्णा॒हुति॑मु॒त्त॒मां जु॒होति॑। स॒र्वं वै पू॑र्णा॒हुतिः। स॒र्वमे॒वाप्नो॑ति।
अथो॑ इ॒यं वै पू॑र्णा॒हुतिः। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति॥४१॥

रु॒न्धे प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑वं रु॒न्ध उच्य॑ते क्रा॒मन्ति ति॑ष्ठति॥ [१०]

प्र॒जाप॑तिर॒श्वमे॒धम॑सृजत। त॒सृष्टं॑ न किञ्चनोदयच्छत्। तं
वै॒श्वदे॒वान्ये॒वोद॑यच्छन्। यद्वै॒श्वदे॒वानिं जु॒होति॑। य॒ज्ञस्यो॑द्य॒त्यै।
स्वाहाऽऽधि॑मा॒धी॒ताय॒ स्वाहा॑। स्वाहाऽधी॑तं मन॑से स्वाहा॑।

स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै
स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः।
प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।
सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा
पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो
वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय
स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो
रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय
स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्धै
सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥—————[११]

सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रं
प्रातः सवनम्। प्रातः सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि
निर्मिमीते। अथौ प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्नोति। गायत्रीं
छन्दः। सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने।

एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यं दिनं२ सवनम्। माध्यं
दिनादेवैनं२ सवनं त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यं दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्नोति। त्रिष्टुभं छन्दः।
सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा
जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं
जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव
तेनाऽऽप्नोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां
परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः
स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥—————[१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यं जायत।
आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्री धेनुरित्याह।
धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्री धेनुरं जायत।

वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घयेव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानं जायत।
आशुः सप्तिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति। तस्मात्पुरा-
ऽऽशुरश्वोऽजायत। पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति।
तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ
ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥४९॥

अनुङ्घानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥—————[१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।
तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानं जुहोत्।
तैर्वै स देवानंप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा

ए॒तद्रू॒पम् । यदाज्यम् । यदाज्ये॑न जु॒होति॑ । अ॒ग्निमे॒व
तत्प्री॑णाति । म॒धुना जु॒होति॑ । म॒ह॒त्यै वा ए॒तद्दे॒वता॑यै रू॒पम् ।
यन्म॑धु । यन्म॑धुना जु॒होति॑ ॥ ५१ ॥

म॒ह॒तीमे॒व तद्दे॒वता॑ प्रीणाति । त॒ण्डु॒लैर्जु॒होति॑ । वसू॑नां
वा ए॒तद्रू॒पम् । यत्त॑ण्डु॒लाः । यत्त॑ण्डु॒लैर्जु॒होति॑ । वसू॑ने॒व
तत्प्री॑णाति । पृथु॑कैर्जु॒होति॑ । रु॒द्राणां वा ए॒तद्रू॒पम् ।
यत्पृथु॑काः । यत्पृथु॑कैर्जु॒होति॑ ॥ ५२ ॥

रु॒द्राने॒व तत्प्री॑णाति । ला॒जैर्जु॒होति॑ । आ॒दि॒त्यानां वा
ए॒तद्रू॒पम् । यल्ला॒जाः । यल्ला॒जैर्जु॒होति॑ । आ॒दि॒त्याने॒व
तत्प्री॑णाति । क॒र॒म्बैर्जु॒होति॑ । वि॒श्वेषां वा ए॒तद्दे॒वानां॑ रू॒पम् ।
यत्क॒र॒म्बाः । यत्क॒र॒म्बैर्जु॒होति॑ ॥ ५३ ॥

वि॒श्वाने॒व तद्दे॒वान्प्री॑णाति । धा॒नाभि॑र्जु॒होति॑ । नक्ष॑त्राणां
वा ए॒तद्रू॒पम् । यद्धा॒नाः । यद्धा॒नाभि॑र्जु॒होति॑ । नक्ष॑त्राण्ये॒व
तत्प्री॑णाति । स॒क्तु॑भिर्जु॒होति॑ । प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तद्रू॒पम् ।
यथ्स॑क्तवः । यथ्स॑क्तु॑भिर्जु॒होति॑ ॥ ५४ ॥

प्र॒जाप॑तिमे॒व तत्प्री॑णाति । म॒सू॒स्यैर्जु॒होति॑ । सर्वा॑सां वा
ए॒तद्दे॒वता॑नां॑ रू॒पम् । यन्म॑सू॒स्यानि॑ । यन्म॑सू॒स्यैर्जु॒होति॑ ।
सर्वा॑ ए॒व तद्दे॒वताः प्री॑णाति । प्रि॒य॒ङ्गु॒त॒ण्डु॒लैर्जु॒होति॑ ।
प्रि॒याङ्गा॑ ह॒ वै ना॒मैते॑ । ए॒तैर्वै दे॒वा अ॒श्व॒स्याङ्गानि॑
सम॑दधुः । यत्प्रि॑य॒ङ्गु॒त॒ण्डु॒लैर्जु॒होति॑ । अ॒श्व॒स्यै॒वाङ्गानि॑

सन्धधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति क्रम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति
चत्वारिं च (अन्नहोमानाऽऽज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकेर्लाजैः क्रम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्त्रैः
प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै
स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
तैर्यजमानो रक्षांस्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति।
रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।
पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति। द्वाभ्यां स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
अस्मिंश्चामुष्मिंश्च। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह।

अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षाऽस्यपहन्त्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥—————[१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।
अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह।
प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाऽऽप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याऽऽ
स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति।
एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय स्वाहा
नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय
स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाऽऽप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाऽऽप्नोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाऽऽप्नोति। परार्धाय
स्वाहेत्याह। परार्धमेवाऽऽप्नोति। उपसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहेत्याह। रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवाव

रुन्धे। अथो अहोरात्रयोरेव प्रति तिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्ट्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति। अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहव्युष्टिः सप्त च॥—[१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहेत्युद्वावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्नं सुवर्गं लोकं गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिर्ना दीक्षां जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां कर्मणेत्युत्तुदीक्षा जुहोति। ऋतून्वास्मै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अ॒र्वा॒ङ्य॒ज्ञः स॒ङ्गा॒म॒त्वित्या॒सी॒र्जु॒होति॑। सु॒व॒र्ग॒स्य॑ लो॒क॒स्या॒स्यै॑।
 भू॒तं भ॒व्यं भ॒वि॒ष्य॒दिति॑ प॒र्या॒सी॒र्जु॒होति॑। सु॒व॒र्ग॒स्य॑ लो॒क॒स्य॑
 प॒र्या॒स्यै॑। आ मे॑ गृ॒हा भ॑व॒न्त्वित्या॒भूर्जु॒होति॑। सु॒व॒र्ग॒स्य॑
 लो॒क॒स्या॒भू॒त्यै॑। अ॒ग्नि॒ना त॒पोऽन्व॑भव॒दित्य॑नु॒भूर्जु॒होति॑।
 सु॒व॒र्ग॒स्य॑ लो॒क॒स्यानु॑भू॒त्यै॑। स्वा॒हाऽऽधि॑मा॒धी॒ताय॑ स्वा॒हेति॑
 स॒म॒स्तानि॑ वैश्व॒दे॒वानि॑ जु॒होति॑। स॒म॒स्तमे॒व द्वि॑ष॒न्तं
 भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्राम॒ति॥६५॥

द॒ध्यः स्वा॒हा ह॒नू॒भ्या॒ऽस्व॒हेत्य॑ङ्ग॒हो॒माञ्जु॑होति। अ॒ङ्गे॒अ॒ङ्गे वै
 पु॒रु॒षस्य॑ पा॒प्मोप॑श्लिष्टः। अ॒ङ्गा॒द॒ङ्गा॒दे॒वेन॑ पा॒प्म॒न॒स्तेन॑ मु॒ञ्चति॑।
 अ॒ज्ये॒ताय॑ स्वा॒हा कृ॒ष्णाय॑ स्वा॒हा श्वे॒ताय॑ स्वा॒हेत्य॑श्व॒रूपा॑णि
 जु॒होति॑। रू॒पैरे॒वेन॒॑५ स॒म॒र्धय॑ति। ओष॑धी॒भ्यः स्वा॒हा
 मू॒ले॒भ्यः स्वा॒हेत्यो॑ष॒धि॒हो॒माञ्जु॑होति। द्॒व्यो वा ओष॑धयः।
 पु॒ष्पे॒भ्योऽन्याः॑ फ॒लं गृ॑ह्णन्ति। मू॒ले॒भ्योऽन्याः॑। ता ए॒वोभ॑यी॒रव॑
 रु॒न्धे॥६६॥

व॒न॒स्प॒ति॒भ्यः स्वा॒हेति॑ व॒न॒स्प॒ति॒हो॒माञ्जु॑होति। आ॒र॒ण्य॒स्यान्ना॒द्य॒स्याव॑रु
 मे॒षस्त्वा॑ प॒च॒तैर॑व॒त्वित्य॑पा॒व्यानि॑ जु॒होति॑। प्रा॒णा वै दे॒वा
 अ॒पा॒व्याः। प्रा॒णाने॒वाव॑ रु॒न्धे। कू॒प्या॒भ्यः स्वा॒हाऽऽधि॑
 स्वा॒हेत्य॑पा॒५ हो॒मा॒ञ्जु॑होति। अ॒प्सु वा आ॒पः। अ॒न्नं वा
 आ॒पः। अ॒ज्यो वा अ॒न्नं जा॑यते। य॒दे॒वा॒ज्योऽन्नं॑ जा॑यते। तद॒व॑
 रु॒न्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामत्यनन्तरित्यै क्रामति रुन्धे जायन्त एकं
च॥

[१७]

अम्भा॑सि जुहोति। अयं वै लो॒कोऽम्भा॑सि। तस्य॒ वस॒वो-
ऽधि॑पतयः। अ॒ग्निज्योतिः॑। यदम्भा॑सि जुहोति। इ॒ममे॒व
लो॒कम॒व रुन्धे। वसू॑ना॒स्य सायु॑ज्यं गच्छति। अ॒ग्निं ज्योति॑र॒व
रुन्धे। नभा॑सि जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं वै नभा॑सि॥६८॥

तस्य॒ रु॒द्रा अधि॑पतयः। वा॒युज्योतिः॑। यन्नभा॑सि जुहोति।
अ॒न्तरि॑क्षमे॒वाव रुन्धे। रु॒द्राणा॒स्य सायु॑ज्यं गच्छति। वा॒यु
ज्योति॑र॒व रुन्धे। महा॑सि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को
महा॑सि। तस्या॑दि॒त्या अधि॑पतयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महा॑सि जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कम॒व रुन्धे। आ॒दि॒त्याना॒स्य
सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्य॑ ज्योति॑र॒व रुन्धे। नमो॑ रा॒ज्ञे नमो॑
वरु॑णा॒येति॑ य॒व्यानि॑ जुहोति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। म॒योभू॒र्वतो॑
अ॒भि वा॑त॒स्रा इति॑ ग॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शूना॑म॒वरुद्धौ॑।
प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ स॒न्तति॑होमाञ्जुहोति।
सु॒वर्ग॑स्य॒ लो॒कस्य॒ सन्त॑त्यै॥७०॥

सि॒ताय॒ स्वाहा॑ऽसि॒ताय॒ स्वाहेति॑ प्र॒मु॒क्तीर्जु॑होति। सु॒वर्ग॑स्य॒
लो॒कस्य॒ प्र॒मु॒क्त्यै। पृथि॑व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्या॑ह।
य॒थाय॒जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॒ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॒ स्वाहेति॑
शरी॑रहोमाञ्जुहोति। पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽव॑ रुन्धे।
कस्त्वा॑ यु॒नक्ति॒ स त्वा॑ यु॒नक्ति॑ति॒ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै

लो॒काः प॑रि॒धयः॑। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॑॥७१॥

यः प्रा॑ण॒तो य आ॑त्म॒दा इति॑ म॒हि॒मानौ॑ जुहोति। सु॒व॒र्गो
वै लो॒को म॑हः। सु॒व॒र्गमे॒व ता॒भ्यां लो॒कं यज॑मानोऽ॒व
रु॒न्धे। आ ब्र॑ह्म॒न्ब्राह्म॑णो ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी जा॑यता॒मिति॑ स॒म॒स्तानि
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सानि॑ जुहोति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽ॒व रु॒न्धे।
ज॒ज्ञि बी॒जमि॑ति॒ जुहो॑त्य॒नन्तरि॑त्यै। अ॒ग्नये॑ स॒म॒न॒मत्पृ॑थि॒व्यै
स॒म॒न॒मदि॑ति॒ सन्न॑ति॒होमा॑ञ्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सन्न॑त्यै। भू॒ताय॑ स्वाहा॑ भ॒विष्य॑ते स्वा॒हेति॑ भू॒ताभ॒व्यौ होमौ॑
जुहोति। अ॒यं वै लो॒को भू॒तम्॥७२॥

अ॒सौ भ॑विष्यत्। अ॒नयो॑रे॒व लो॒कयोः॑ प्र॒ति ति॑ष्ठति।
सर्व॑स्या॒प्त्यै। सर्व॑स्या॒व॒रुद्ध्यै। यद॑क्र॒न्दः प्र॒थमं॑ जा॒यमान॑
इ॒त्य॑श्च॒स्तोमी॑यं जुहोति। सर्व॑स्या॒प्त्यै। सर्व॑स्य॒ जित्यै॑।
सर्व॑मे॒व तेना॑प्रोति। सर्वं॑ ज॒यति॑। योऽ॒श्वमे॒धेन॑ यज॑ते॥७३॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। य॒ज्ञः र॒क्षाऽस्य॑जिघा॒सन्। स
ए॒तान्प्र॒जाप॑तिर्न॒क्तः हो॒मानं॑पश्यत्। ता॒नं जु॑होत्। तै॒र्वै स
य॒ज्ञाद्र॒क्षाऽस्य॑पा॒हन्। यन्न॑क्तः हो॒मां जु॑होति। य॒ज्ञादे॒व
तैर्य॑ज॒मानो र॒क्षाऽस्य॑प॒हन्ति। उ॒षसे॑ स्वाहा॑ व्यु॒ष्ट्यै
स्वा॒हेत्य॑न्त॒तो जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॑॥७४॥

वै नभा॑सि॒ सूर्यो॑ ज्योतिः सन्त॑त्यै स॒म॒ष्ट्यै भू॒तं यज॑ते न॒वं च॥ [१८]

ए॒क॒यू॒पो वै॒का॒द॒शिनी॑ वा। अ॒न्येषां॑ य॒ज्ञानां॑ यू॒पा भव॑न्ति।
 ए॒क॒विं॒शिन्य॑श्वमे॒धस्य॑। सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै।
 बै॒ल्वो वा॑ खादि॒रो वा॑ पा॒ला॒शो वा॑। अ॒न्येषां॑ य॒ज्ञक्र॑तूनां
 यू॒पा भव॑न्ति। रा॒ज्जु॒दाल॑ ए॒क॒विं॒शत्य॑रत्निरश्वमे॒धस्य॑।
 सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। नान्येषां॑ प॒शूनां॑ ते॒ज॒न्या
 अव॑द्यन्ति। अव॑द्यन्त्यश्व॑स्य॥ ७५॥

पा॒प्मा वै ते॑ज॒नी। पा॒प्मनोऽप॑हत्यै। प्ल॒क्ष॒शा॒खायां॑मन्येषां॑
 प॒शूनाम॑वद्यन्ति। वे॒त॒स॒शा॒खाया॑मश्व॑स्य। अ॒प्सुयो॑निर्वा
 अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वे॒त॒सः। स्व॑ ए॒वास्य॑ योना॒वव॑ द्यति।
 यू॒पेषु॑ ग्रा॒म्यान्प॒शून्त्रि॑युञ्जन्ति। आ॒रो॒केष्वा॑र॒ण्यान्धा॑रयन्ति।
 प॒शूनां॑ व्यावृ॑त्यै। आ ग्रा॒म्यान्प॒शून्ल॑भन्ते। प्रा॒र॒ण्यान्त्सृ॑जन्ति।
 पा॒प्मनोऽप॑हत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्यै त्रीणि च॥

[१९]

रा॒ज्जु॒दाल॑मग्नि॒ष्ठं मि॑नोति। भ्रू॒ण॒ह॒त्याया॑ अ॒प॑हत्यै।
 पौतु॑द्रवाव॒भितो॑ भवतः। पु॒ण्य॑स्य ग॒न्धस्या॑व॒रुद्धौ॑।
 भ्रू॒ण॒ह॒त्यामे॑वास्मा॒दप॑हत्यै। पु॒ण्ये॑न ग॒न्धेनो॑भयतः परि
 गृ॒ह्णाति। षड्बै॒ल्वो भ॑वन्ति। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सस्या॑व॒रुद्धौ॑। षड्वा॑दि॒राः।
 ते॒ज॒सोऽव॑रुद्धौ॥ ७७॥

षड्वा॑ला॒शाः। सो॒म॒पी॒थस्या॑व॒रुद्धौ॑। ए॒क॒विं॒शतिः॑ सम्प॑द्यन्ते।
 ए॒क॒विं॒शति॑र्वै दे॒वलो॒काः। द्वा॒द॒श मा॒साः प॒ञ्च॒त॒र्वः। त्रय॑

इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य ए॒कं वि॒ंशः। ए॒ष सु॒व॒र्गो लो॒कः।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। श॒तं प॒शवो॑ भवन्ति॥७८॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति
तिष्ठ॑ति। स॒र्वं वा अ॑श्वमे॒ध्याप्रो॑ति। अ॒प॒रि॒मि॒ता भव॑न्ति।
अ॒प॒रि॒मि॒तस्याव॑रुद्ध्यै। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्।
दक्षि॑ण॒तोऽन्ये॑षां पशूनाम॑व॒द्यन्ति॑। उ॒त्तर॒तोऽश्व॑स्येति॑। वा॒रु॒णो
वा अश्वः॑॥७९॥

ए॒षा वै वरु॑णस्य॒ दिक्। स्वा॒या॒मे॒वास्य॑ दि॒श्यव॑द्यति।
यदि॑त॒रेषां॑ पशूनाम॑व॒द्यति॑। श॒तदे॒वत्य॑ तेना॒व॑ रुन्धे।
चि॒तेऽग्रा॑वधि॒ वैत॑से कटेऽश्वं॑ चि॒नोति॑। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा
अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वे॒तसः॑। स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑ तू॒परं॑ चि॒नोति॑। प॒श्चात्प्रा॒चीनं॑ गोमृ॒गम्॥८०॥

प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्स॒म्यश्चौ॑ दधाति। अश्वं॑ तू॒परं॑ गोमृ॒गमि॑ति
स॒र्व॒हुत॑ ए॒ताञ्जु॑होति। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। आ॒त्मना॑ऽभि
जु॑होति। सा॒त्मा॒नमे॒वैन॑ं स॒तनुं॑ करोति। सा॒त्मा-
ऽमुष्मि॑ल्लो॒के भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। अथो॒ वसो॑रे॒व
धा॒रां तेना॑व॒ रुन्धे॑। इ॒लुव॑र्दा॒यु स्वाहा॑ ब॒लि॒वर्दा॑यु
स्वाहे॒त्याह॑। सं॒व॒त्स॒रो वा इ॒लुव॑र्दः। प॒रि॒व॒त्स॒रो ब॒लि॒वर्दः॑।
सं॒व॒त्स॒रादे॒व प॑रि॒व॒त्स॒रादा॑यु॒रव॑ रुन्धे। आ॒यु॒रे॒वास्मि॑न्दधाति।
तस्मा॑दश्वमे॒धया॒जी ज॒रसा॑ वि॒स्रसा॑मुं लो॒कमे॑ति॥८१॥

तेजसोऽवरुद्धौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥ [२०]

ए॒क॒वि॒ं॒शोऽग्नि॑र्भवति। ए॒क॒वि॒ं॒शः स्तोमः॑। ए॒क॒-
वि॒ं॒शति॑र्यूपाः। यथा वा अ॒श्वो व॑र्ष॒भा वा वृ॑षा॒णः
स॒ं॒स्फुरे॑रन्। ए॒वमे॒व तथ्स्तो॑माः स॒ं॒स्फुर॑न्ते। यदे॒क॒वि॒ं॒शः।
ते यथ्स॑मृच्छे॒रन्। ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। द्वा॒द॒श ए॒वाग्निः
स्या॒दि॒त्याहुः॑। द्वा॒द॒शः स्तोमः॑॥८२॥

ए॒का॒द॒श यू॒पाः। यद्द्वा॑द॒शोऽग्नि॑र्भवति। द्वा॒द॒श मा॒साः
सं॒व॒त्स॒रः। सं॒व॒त्स॒रेणै॒वास्मा॑ अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑। यद्द॒श यू॒पा
भ॒वन्ति॑। द॒शाक्ष॑रा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व
रु॒न्धे॑। य ए॒का॒द॒शः। स्तन॑ ए॒वास्यै॒ सः॥८३॥

दु॒ह ए॒वैनां॑ तेन॑। तदा॑हुः। यद्द्वा॑द॒शोऽग्निः॑ स्याद्द्वा॒द॒शः
स्तोम॑ ए॒का॒द॒श यू॒पाः। यथा॒ स्थू॒रि॒णा या॒यात्। ता॒दृ॒क्तत्।
ए॒क॒वि॒ं॒श ए॒वाग्निः॑ स्या॒दि॒त्याहुः॑। ए॒क॒वि॒ं॒शः स्तोमः॑।
ए॒क॒वि॒ं॒शति॑र्यूपाः। यथा॒ प्र॒ष्टि॑भि॒र्याति॑। ता॒दृ॒गे॒व तत्॥८४॥

यो वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कु॒भो वे॑द। क॒कु॒द्ध रा॒ज्ञा
भ॒वति॑। ए॒क॒वि॒ं॒शोऽग्नि॑र्भवति। ए॒क॒वि॒ं॒शः स्तोमः॑।
ए॒क॒वि॒ं॒शति॑र्यूपाः। ए॒ता वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कु॒भः। य ए॒वं
वे॑द। क॒कु॒द्ध रा॒ज्ञा भ॒वति॑। यो वा अ॑श्वमे॒धे त्री॑णि शी॒र्षाणि॑
वे॑द। शि॒रो ह॒ रा॒ज्ञा भ॒वति॑। ए॒क॒वि॒ं॒शोऽग्नि॑र्भवति।
ए॒क॒वि॒ं॒शः स्तोमः॑। ए॒क॒वि॒ं॒शति॑र्यूपाः। ए॒तानि॑ वा अ॑श्वमे॒धे

त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञां भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञां भवति पदं च॥—————[२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः
प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानः
सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं
लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद।
यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्।
तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपुरुष्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा
नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वा
रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः।
हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडंबा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो
यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदगासीदश्चो
मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्राजापतिरुद्गीथः।
उद्गीथमेवाव रुन्धे। अथो ऋक्सामयोरेव प्रति तिष्ठति।
हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो
दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव
यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तथ्स उपाकरोति चत्वारि च॥—————[२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्नियुञ्जन्ति।

यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ
आलभते। सेनामुखमेव तत्संश्रयति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं
भावुकम्। आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं
कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वञ्चम्। अन्नं वै
पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः।
बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ
सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्यं
ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे।
ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः
पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति। धात्रे
पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता।
अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उत्सेधमेव तं
कुरुते। तस्मादुत्सेधं भये प्रजा अभिसंश्रयन्ति॥९१॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥—————[२३]

साङ्ग्रहण्या चतुष्टय्यो यो वै यः पितृश्रुत्वारो यथा नित्तं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं
विभूराह प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन प्रजापतिर्न किञ्चन सावित्रमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवैभ्यः

प्रजापती रक्षांसि प्रजापतिमीप्सति विभूरंश्चनान्यम्भांस्येकयूपो राज्ञुदालमेकविंशो
देवाः पुरुषस्त्रयोविंशतिः॥२३॥

साङ्ग्रहण्या तस्मादश्वमेधयाजी यत्परिमिता यद्यज्ञमुखे यो दीक्षां देवानेव त्रयं इमे सितायं
प्राणापानावेवास्मिन्तस्माद्वाजिन्यं एकंनवतिः॥११॥

साङ्ग्रहण्या सः श्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपांक्रामत्।
तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमाप्त्वाऽष्टादशिभिरवा-
रुन्ध। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानो-
ऽवं रुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः।
द्वादश मासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरौऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
तैराप्त्वा यजमानोऽवं रुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्यशूनुपाकरोति।
इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवाल्भ्यन्ते
सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सः स्थापयेत्। व्यवस्येतां
पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामयोग्रामान्तौ

स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
यदारण्यैः सः स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।
अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभते। तेनैव पशूनव रुन्धे।
यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यं मृतं
हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो नाम।
सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं
ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं
आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्पर्यग्नौ च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
एतानुभयान्पशूनपश्यत्। ग्राम्याश्चारण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं
लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशून्नालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुं तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य
इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान् वै

संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशवं
आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽव रुन्धे।
वि वा एष प्रजया पशुभिर्ऋध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्के।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गं तु लोकं नापराधोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनीं।
यदेत एकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽव रुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्रोत्।
तामात्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्वशिर्न आलभ्यन्ते॥७॥

विराजमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। एकादश दशत
आलभ्यन्ते। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः। पशूनेवाव
रुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः पशवो भवन्ति।
अश्वस्य सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति। तस्मान्नानारूपाः
पशवः। बहुरूपा भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः पशवः समृद्धौ॥८॥

आरण्योल्लोको दशिर्न आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥—————[२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते। अमुष्मा
आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमव
रुन्धे। यदारण्यान्। अमुं तैः। उभयांन्पशूनालभते।
ग्राम्याःश्चारण्याःश्च। उभयोर्लोकयोरवरुद्धौ। उभयांन्पशूना-
लभते॥९॥

ग्राम्याःश्चारण्याःश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते।

ग्रा॒म्याःश्चा॑र॒ण्याःश्च॑। उ॒भये॑षां प॒शूना॑मव॒रुद्धौ॑। त्रय॑स्त्रयो
भव॑न्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै॑। ब्र॒ह्म॒वा॒दिना॑
वद॑न्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नीभ्यो॑ दे॒वता॑भ्योऽन्ये॑-
ऽन्ये प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। अ॒स्मिन्ने॒व तल्लो॒के का॒मा॑न्दधाति।
तस्मा॑द॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः। त्रया॑णां त्रया॑णां
स॒ह व॒पा जु॑होति। त्र्या॑वृतो वै दे॒वाः। त्र्या॑वृत इ॒मे
लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै॑। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै॑।
पर्य॑ग्निकृताना॒र॒ण्यानु॑त्सृ॒जन्त्य॑हि॒सायै॑॥११॥

अवरुद्धा उभयान्पशूनालभते सत्यादहिंसायै॥ [३]

यु॒ञ्जन्ति॑ ब्र॒ध्नमि॒त्याह॑। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो ब्र॒ध्नः।
आ॒दि॒त्यमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। अ॒रुषमि॒त्याह॑। अ॒ग्नि॒र्वा अ॒रुषः॑।
अ॒ग्निमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। च॒रन्त॑मि॒त्याह॑। वा॒युर्वै च॒रन्।
वा॒युमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। प॒रित॑स्थुष॒ इत्या॑ह॥१२॥

इ॒मे वै लो॒काः प॒रित॑स्थुषः। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान्
यु॒नक्ति॑। रोच॑न्ते रोच॒ना दि॒वीत्या॑ह॑। नक्ष॑त्राणि वै रोच॒ना
दि॒वि। नक्ष॑त्राण्ये॒वास्मै॑ रोचयति। यु॒ञ्जन्त्य॑स्य का॒म्ये॒त्याह॑।
का॒माने॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। ह॒री वि॒पक्ष॑सेत्या॑ह॑। इ॒मे वै ह॒री
वि॒पक्ष॑सा। इ॒मे ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑॥१३॥

शो॒णा धृ॒ष्णू नृ॒वाह॑सेत्या॑ह॑। अ॒होरा॒त्रे वै नृ॒वाह॑सा। अ॒होरा॒त्रे
ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। ए॒ता ए॒वास्मै॑ दे॒वता॑ यु॒नक्ति॑। सु॒वर्ग॑स्य

लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै। के॒तुं कृ॑ण्वन्न॑के॒तव॒ इति॑ ध्व॒जं प्र॑ति-
मु॒ञ्चति॑। यश॑ ए॒वैन॑ꣳ रा॒ज्ञां ग॑मयति। जी॒मूत॑स्येव भवति
प्रती॑क॒मित्या॑ह। यथा॒य॒जुरे॒वैतत्। ये ते॒ पन्था॑नः सवितः
पूर्व्या॑स॒ इत्य॑ध्व॒र्युर्य॑ज॒मानं॑ वाचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१४॥

परा॒ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ए॑ति। यस्य॑ प॒शुरु॑पाकृतोऽन्यत्र
वेद्या॑ एति॑। ए॒तꣳस्तो॑तरे॒तेन॑ प॒था पु॑नर॒श्वमा॑वर्तयासि न
इत्या॑ह। वा॒युर्वै स्तो॑ता॒। वा॒युमे॒वास्य॑ प॒रस्ता॑दधा॒त्यावृ॑त्यै।
यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्कन्द॑ति। ए॒वं वा ए॒तद॑श्व॒स्य
स्कन्द॑ति। यद॑स्योपाकृतस्य॒ लोमा॑नि शीय॑न्ते। यद्वा॒लैषु॑
का॒चाना॑वय॑न्ति। लोमा॑न्ये॒वास्य॑ तथ्सम्भ॑रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॑ सुव॒रिति॑ प्राजाप॒त्याभि॑राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अ॒श्वः। स्वयै॑वेन॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भू॒रिति॑
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परिवृ॒क्ती। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्रं॑ भवन्ति।
स॒हस्रं॑सम्मि॒तः सुव॑र्गो लो॒कः। सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्या॑भिजि॑त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः क्रा॑मन्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्ज॒न्तु गाय॑त्रेण छन्द॑सेति॒
महि॑ष्य॒भ्यन॑क्ति। तेजो॒ वा आ॑ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽ॒व रु॑न्धे॥१७॥

रुद्रास्त्वाँञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेति वावाता। तेजो वा आज्यम्। इन्द्रियं त्रिष्टुप्। तेजसैवास्मा इन्द्रियमव रुन्धे। आदित्यास्त्वाँऽञ्जन्तु जागतेन छन्दसेति परिवृत्ती। तेजो वा आज्यम्। पशवो जगती। तेजसैवास्मै पशूनव रुन्धे। पत्नयोऽभ्यञ्जन्ति। श्रिया वा एतद्रूपम्॥१८॥

यत्पत्नयः। श्रियमेवास्मिन्तद्धति। नास्मात्तेज इन्द्रियं पशवः श्रीरप कामन्ति। लाजी(३)ञ्छाची(३)न् यशोममाँ(४) इत्यतिरिक्तमन्नमश्वायोपाहरन्ति। प्रजामेवान्नादीं कुर्वते। एतद्देवा अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापत इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यं दधते। यदि नावजिघ्रेत्। अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव हैव जिघ्रति। आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै। समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति सरूपत्वाय॥१९॥

परितुस्थुष इत्याहुमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृद्धते। योऽश्वमेधेन यजते। होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवैनं ब्रह्मवर्चसेनं च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणतआयतनो वै ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्यं दक्षिणतो दधाति। तस्माद्दक्षिणोऽर्थो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता भवति॥२०॥

उत्तरतआयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो
वा अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरो-
ऽर्धस्तेजस्वितरः। यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो
वै यूपः। यजमानमेव तेजसा च ब्रह्मवर्चसेन च
समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह। द्यौर्वै वृष्टिः
पूर्वचित्तिः॥ २१॥

दिवमेव वृष्टिमव रुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय
इत्याह। अश्वो वै बृहद्वयः। अश्वमेवाव रुन्धे। किं
स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह। रात्रिवै पिशङ्गिला। रात्रिमेवाव
रुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह। श्रीर्वै पिलिप्पिला।
अन्नाद्यमेवाव रुन्धे॥ २२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी
चरति। तेज एवाव रुन्धे। क उस्विञ्जायते पुनरित्याह।
चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवाव रुन्धे। किं स्विद्धिमस्य
भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव
रुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥ २३॥

अयं वै लोक आवपनं महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रति
तिष्ठति। पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिवै
परोऽन्तः पृथिव्याः। वेदिमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य
नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवाव रुन्धे।
पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै वृष्णो

अश्वस्य॑ रेतः॑। सोम॑पी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे। पृ॒च्छामि॑ वा॒चः प॑र॒मं
व्यो॑मेत्या॒ह। ब्रह्म॑ वै वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑म। ब्रह्म॑व॒र्च॒समे॒वाव॑
रुन्धे॥ २४॥

होता॑ भवति॒ वै वृष्टिः॑ पूर्वा॑चित्ति॒र्त्राद्य॑मे॒वाव॑ रुन्धे म॒हदित्या॑ह॒ सोमो॑ वै वृ॒ष्णो अश्व॑स्य
रेत॑श्च॒त्वारि॑ च॥ [५]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते।
प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑ संज्ञ॒प्यमा॑न् आहु॑तीर्जुहोति।
प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मा॑त्प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
अव॑न्तीः स्थाव॑न्तीस्त्वाऽव॑न्तु। प्रि॒यं त्वा॑ प्रि॒याणा॑म्।
वर्षि॑ष्ठमाप्या॒नाम्। नि॒धी॒नां त्वा॑ निधि॒पति॑ हवामहे वसो
म॒मेत्या॑ह। अपै॒वास्मै॑ तद्धु॑वते॥ २५॥

अथो॑ धुवन्त्ये॒वैन॑म्। अथो॑ न्ये॒वास्मै॑ हुवते। त्रिः परि॑यन्ति।
त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ धुवते। त्रिः पुनः॑
परि॑यन्ति। षट्त्स॑म्पद्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वैनं॑ धुवते।
अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥ २६॥

ये य॒ज्ञे धुव॑नं त॒न्वते॑। न॒वकृ॑त्वः परि॑यन्ति। न॒व वै पु॑रुषे
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वाऽऽत्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
अम्बे॑ अम्बा॒ल्यम्बि॑क इति॑ पत्नी॑मुदानयति। अह्म॑तै॒वैना॑म्।
सुभ॑गे का॒म्पी॑लवा॒सिनी॑त्या॒ह। तप॑ ए॒वैना॑मुप॑नयति। सु॒व॒र्गे
लो॒के सम्प्रो॑र्णवा॒मि॒त्या॒ह॥ २७॥

सुव॒र्गमे॒वैनं॑ लो॒कं ग॑मयति। आऽहम॑जानि गर्भ॒धमा
त्वम॑जाऽसि गर्भ॒धमित्या॑ह। प्र॒जा वै प॒शवो॑ गर्भः।
प्र॒जामे॒व प॒शूना॒त्मन्ध॑त्ते। दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॑वमाने।
सुव॒र्गं लो॒कं न प्रा॑जानन्। तमश्वः॑ प्राजा॑नात्।
यथ्सू॒चीभि॑रसिप॒थान्क॑ल्पयन्ति। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
प्रज्ञा॑त्यै। गा॒यत्री त्रि॒ष्टुब्ज॑ग॒तीत्या॑ह॥२८॥

य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। त्र्य्यः॑ सू॒च्यो भ॑वन्ति। अ॒यस्म॑र्य्यो रज॒ता
हरि॑ण्यः। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पम॑यस्म॒र्य्यः। अ॒न्तरि॑क्षस्य
रज॒ताः। दि॒वो हरि॑ण्यः। दि॒शो वा अ॑यस्म॒र्य्यः। अ॒वा॒न्तर॑दि॒शा
र॑ज॒ताः। ऊ॒र्ध्वा हरि॑ण्यः। दि॒श ए॒वास्मै॑ कल्पयति। कस्त्वा॑
छ्यति॑ कस्त्वा॒ विशा॑स्तीत्या॒हाहि॑सायै॥२९॥

हु॒वते॒ क्राम॑न्त्यूर्वा॒थामि॑त्या॒ह ज॑गतीत्या॒ह क॑ल्पयत्येकं च॥ [६]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑च्छ्री॒ राष्ट्रं॑ क्राम॑ति। योऽश्व॑मे॒धेन॑
यज॑ते। ऊ॒र्ध्वामे॑ना॒मुच्छ्र॑यता॒दित्या॑ह। श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः।
श्रिय॑मे॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रमूर्ध्व॑मुच्छ्र॑यति। वे॒णुभा॑रङ्गि॒रावि॑वेत्या॒ह। रा॒ष्ट्रं
वै भा॑रः। रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ पर्यू॑हति। अथा॑स्या॒ मध्य॑मेधता॒मित्या॑ह।
श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रस्य॑ मध्य॑म्॥३०॥

श्रिय॑मे॒वाव॑ रुन्धे। शी॒ते वा॑ते पुन॒न्निवे॑त्या॒ह। क्षे॒मो वै रा॒ष्ट्रस्य॑
शी॒तो वा॑तः। क्षे॒ममे॒वाव॑ रुन्धे। यद्ध॑रिणी॒ यव॑म॒त्तीत्या॑ह। वि॒द्वै
ह॑रिणी। रा॒ष्ट्रं य॑वः। वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति।

न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजां पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रं नाभिषिञ्चन्ते। इयं युका शंकुन्तिकेत्याह। विड्वै शंकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतं गभे पस इत्याह। विड्वै गर्भः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतसयदित्याह। विड्वै गर्भः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति। दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति। प्राणा वै सुरभयः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्मार्जयन्ते। आपो वै सर्वा देवताः। देवताभिरेवात्मानं पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥—————[७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः सम्भवितुं नाशक्रोत्। सोऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः। यो मेतः

पुनः सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव समभरन्। ततो वै त
आर्ध्वन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति।
पुरुषमालभते॥ ३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै विराट्।
अन्नमेवाव रुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा अश्वः।
प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्। श्रियमेवाव
रुन्धे। गामालभते॥ ३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः। अन्नमेवाव
रुन्धे। अजावी आलभते भूम्ने। अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवाव
रुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्याश्चोत्सृजन्त्यहिंसायै।
उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः।
तैऽस्योभये यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
अभिहुता भवन्ति। नैनं दङ्गवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥ ३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव

आलभ्यन्ते॥३८॥

उ॒ते॒व॒ ग्रा॒म्याः। उ॒ते॒वा॒र॒ण्याः। अ॒ह॒रे॒व रू॒पेण॒ स॒म॒र्ध॒य॒ति।
अथो॒ अ॒हं ए॒वैष॒ ब॒लि॒र॒हि॒य॒ते। तदा॑हुः। अ॒प॒श॒वो वा ए॒ते।
यद॑जा॒वय॑श्चा॒र॒ण्याश्च॑। ए॒ते वै स॑र्वे प॒श॒वः। यद्ग॒व्या इति॑।
ग॒व्यान्प॒शून्नु॒त्त॒मेऽहं॑ ना॒ल॒भ॒ते॥३९॥

तेनै॒वोभ॑या॒न्प॒शून्व॑ रुन्धे। प्रा॒जा॒प॒त्या भ॑वन्ति। अ॒न॒भि॒जि॒त॒स्याभि॑जित
सौ॒री॒र्न॒व॑ श्वे॒ता व॒शा अ॒नू॒ब॒न्ध्या॑ भवन्ति। अ॒न्त॒त ए॒व
ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒स॒म॒व॑ रुन्धे। सोमा॑य स्व॒राज्ञे॑ऽनोवा॒हाव॑न्द्वाहा॒विति॑
द्व॒न्दि॒नः प॒शूना॑ल॒भ॒ते। अ॒हो॒रा॒त्राणा॑म॒भि॒जि॒त्यै। प॒शुभि॑र्वा ए॒ष
व्य॑ध्यते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। छु॒ग॒लं क॒ल्मा॑षं कि॒कि॒दी॒विं
वि॒दी॒ग॒य॒मिति॑ त्वा॒ष्ट्रा॒न्प॒शूना॑ ल॒भ॒ते। प॒शुभि॑रे॒वात्मा॑न्
स॒म॒र्ध॒य॒ति। ऋ॒तुभि॑र्वा ए॒ष व्य॑ध्यते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते।
पि॒शङ्गा॒स्त्रयो॑ वा॒स॒न्ता इत्य॑तुप॒शूना॑ल॒भ॒ते। ऋ॒तुभि॑रे॒वात्मा॑न्
स॒म॒र्ध॒य॒ति। आ वा ए॒ष प॒शुभ्यो॑ वृ॒श्च्य॒ते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒
यज॑ते। पर्य॑ग्निकृ॒ता उ॒त्सृ॑ज॒न्त्यना॑व्र॒स्काय॑॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥

[९]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत म॒हान॑न्नादः स्या॒मिति॑। स ए॒ताव॑श्वमे॒धे
म॑हि॒माना॑वपश्यत्। ताव॑गृ॒ह्णी॒त। ततो॒ वै स॑ म॒हान॑न्नादो॒-
ऽभ॑वत्। यः का॒मये॑त म॒हान॑न्नादः स्या॒मिति॑। स ए॒ताव॑श्वमे॒धे
म॑हि॒मानौ गृ॒ह्णी॒त। म॒हाने॒वान्ना॒दो भ॑वति। यज॒मान॑दे॒वत्या॑
वै व॒पा। राजा॑ म॒हि॒मा। यद्व॒पां म॑हि॒म्नोभ॑यतः परि॒यज॑ति।

यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा
वा अन्ये देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व
एव मेध्यं उभयेऽवरोध्यन्ते। यद्वृषां महिम्नोभयतः परियजति।
तानेवोभयान्प्रीणाति॥ ४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
समदं दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्राभ्यां मण्डूकां जम्येभिरिति।
आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
समदं दधाति॥ ४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तेऽब्रुवन्नग्रयः
स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे।
अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
अभवन्॥ ४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याऽभिभूत्यै।
भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः
स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-

ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-
ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते। अयस्मयैन-
कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवंमन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे चं ॥ ————— [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीय-
मभवत्। यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते।
आज्येन जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः।

अ॒श्व॒स्तो॒मीयं॑ पूर्॒वः॑ हो॒त॒व्याँ(३)॑न्दि॒पदा(३)॑ इति॑। अ॒श्वो॒
वा अ॒श्व॒स्तो॒मीयम्॑। पु॒रुषो॑ द्वि॒पदाः॑। अ॒श्व॒स्तो॒मीयः॑ हु॒त्वा
द्वि॒पदा॑ जुहोति। तस्मा॑द्वि॒पाच्चतु॑ष्पादम॒प्ति। अथो॑ द्वि॒पद्ये॒व
चतु॑ष्पदः॒ प्रति॑ष्ठाय॒पति। द्वि॒पदा॑ हु॒त्वा। ना॒न्यामु॒त्तरा॑माहु॒तिं
जुहु॑यात्। यद॒न्यामु॒त्तरा॑माहु॒तिं जुहु॑यात्। प्र॒ प्रति॑ष्ठायामा॒श्ववे॑त।
द्वि॒पदा॑ अन्त॒तो जु॑होति॒ प्रति॑ष्ठित्यै॥४८॥

बृह॒त्यर्ध॑यति॒ स्थाप॑यति॒ पञ्च॑ च॥

[१२]

प्र॒जाप॑तिर॒श्वमे॒धम॑सृजत। सो॑ऽस्मा॒त्सृष्टो॑ऽपा॑क्रामत्।
तं य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒रन्वै॑च्छत्। तं य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒र्नान्व॑विन्दत्।
तमिष्टि॑भि॒रन्वै॑च्छत्। तमिष्टि॑भि॒रन्व॑विन्दत्। तदिष्टी॑नामिष्टि॒-
त्वम्। यथ्स॑व॒त्सर॑मिष्टि॑भिर्य॒जते। अ॒श्वमे॒व तदन्वि॑च्छति।
सा॒वि॒त्रियो॑ भवन्ति॥४९॥

इ॒यं वै स॑वि॒ता। यो वा अ॒स्यान्त्र॑श्यति॒ यो नि॒लय॑ते।
अ॒स्यां वा॒व तं वि॑न्दन्ति। न वा इ॒मां कश्च॑नेत्याहुः।
तिर्यङ्गो॒र्ध्वोत्यै॑तुमर्ह॒तीति॑। यथ्स॑वि॒त्रियो॑ भवन्ति। स॒वि॒तृ-
प्र॑सूत ए॒वैन॑मिच्छति। ई॒श्वरो॑ वा अ॒श्वः प्र॑मु॒क्तः परा॑ परा॒वतं॑
गन्तोः॑। यथ्स॑यं धृती॑र्जुहोति। अ॒श्वस्य॑ यत्यै॒ धृत्यै॑॥५०॥

यत्प्रा॑तरिष्टि॑भिर्य॒जते। अ॒श्वमे॒व तदन्वि॑च्छति। यथ्स॑यं
धृती॑र्जुहोति। अ॒श्वस्यै॒व यत्यै॒ धृत्यै॑। तस्मा॑त्स॒यं
प्र॒जाः क्षे॒म्या भव॑न्ति। यत्प्रा॑तरिष्टि॑भिर्य॒जते। अ॒श्वमे॒व
तदन्वि॑च्छति। तस्मा॑द्वि॒वा नष्टै॑ष ए॒ति। यत्प्रा॑तरिष्टि॑भिर्य॒जते

सायं धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो
अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं कामति। योऽश्वमेधेन यजते।
ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते।
वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम्॥५२॥
प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः।
क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः
श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
अपास्माद्राष्ट्रं कामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।
अथ ब्राह्मणं जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजन्यः।
ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च
क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतं भवति। इत्यददा इत्ययजथा
इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवैनं स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
इत्यमुं सङ्ग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य।
युद्धेनैवैनं स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः।
योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।

षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेवासमै कल्पयतः।
ताभ्यां स॒ं॒स्थाया॑म्। अ॒नो॒यु॒क्ते च॑ श॒ते च॑ द॒दाति॑। श॒तायुः॑
पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्येवेन्द्रि॒ये प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥५५॥

गार्येताङ्गामेद्वाहणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु॑ वा ए॒षु लो॒केषु॑ मृ॒त्यवो॒ऽन्वाय॑न्ताः। तेभ्यो॒ यदाहु॑तीर्न
जु॒हुयात्। लो॒केलो॒क ए॒नं मृ॒त्युर्वि॑न्देत्। मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑
मृ॒त्यवे॒ स्वाहेत्य॑भिपूर्वमाहु॑तीर्जुहोति। लो॒काल्लो॒कादे॒व
मृ॒त्युम॑वयजते। नैनं॑ लो॒केलो॒के मृ॒त्युर्वि॑न्दति। यद्मु॒ष्मै
स्वाहा॑ऽमु॒ष्मै स्वाहे॑ति जुह्व॑त्सश्चक्षी॑त। ब॒हुं मृ॒त्युम॑मित्रं
कुर्वी॑त। मृ॒त्यवे॒ स्वाहेत्ये॑कस्मा ए॒वैका॑ जुहुयात्। ए॒को वा
अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के मृ॒त्युः॥५६॥

अ॒श॒न॒या मृ॒त्युरे॒व। तमे॒वामु॑ष्मि॑ल्लो॒केऽव॑यजते। भ्रू॒ण॒ह॒त्यायै॑
स्वाहेत्य॑वभृथ आहु॑तिं जुहोति। भ्रू॒ण॒ह॒त्यामे॒वाव॑ यजते।
तदाहुः॑। यद्भ्रू॒ण॒ह॒त्या पा॒त्र्याऽथ॑। कस्मा॑द्यज्ञेऽपि॑ क्रिय॒त
इति॑। अ॒मृ॒त्युर्वा अ॒न्यो भ्रू॑ण॒ह॒त्याया॒ इत्याहुः॑। भ्रू॒ण॒ह॒त्या
वाव॑ मृ॒त्युरि॑तिं। यद्भ्रू॒ण॒ह॒त्यायै॑ स्वाहेत्य॑वभृथ आहु॑तिं
जुहोति॥५७॥

मृ॒त्युमे॒वाऽऽहु॑त्या तर्पयित्वा प॑रि॒पाणं॑ कृत्वा। भ्रू॒ण॒घ्ने
भैष॑जं करोति। ए॒तां ह॒ वै मु॑ण्डि॒भ औ॑दन्य॒वः।

भ्रूणहत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां
ब्राह्मणः हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय
स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।
अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्लिधस्य शुक्लस्य
पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥—————[१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं
करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः।
स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय
इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति।
नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवाव रुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं
मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानां करोति। मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिष-
मेवैतामा शास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति।
आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते
जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्चवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्पशूनालभते प्रतिष्ठित्यै।

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धे।
ब्रह्म॒ वा अ॒ग्निः। क्ष॒त्रमिन्द्रः॑। यदै॒न्द्रा॒ग्नो भव॑ति॥६१॥

ब्रह्म॑क्ष॒त्रे ए॒वाव॑ रुन्धे। यदा॑श्वि॒नो भव॑ति। आ॒शिषा॒मव॑रु॒द्धौ।
त्रयो॑ भवन्ति। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्र॒ति तिष्ठ॑ति।
अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पा॒ल इति॑ द॒शह॑विष॒मिष्टिं॑ निर्वपति।
दशा॑क्ष॒रा वि॒राट्। अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे।
अ॒ग्नेर्म॑न्वे प्रथ॒मस्य॑ प्रचै॒तस॒ इति॑ याज्यानुवा॒क्या भव॑न्ति
सर्व॑त्वाय॥६२॥

अधिपतय इत्याहाभिजित्या ऐन्द्राग्नो भवति रुन्ध एकं च॥—————[१६]

यद्य॑श्व॒मुप॑तप॒द्विन्दे॑त्। आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पा॒लं निर्व॑पेत्। सौ॒म्यं
च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पा॒लम्। यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैनं॑ भिषज्यति। यथ्सौ॒म्यो भव॑ति। सोमो॑
वा ओष॑धीना॒ं राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॥६३॥

ताभिरे॒वैनं॑ भिषज्यति। यथसा॑वि॒त्रो भव॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैनं॑
भिषज्यति। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो है॒व
भव॑ति। पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
वै श्लौ॒ण्यस्य॑ भिषक्। स ए॒वैनं॑ भिषज्यति। अश्लो॑णो है॒व
भव॑ति॥६४॥

रौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒हती॑ दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त। ए॒तद्दे॒व॒त्यो

वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया भिषज्यति। अगदो हैव भवति।
 वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मृगाखरे यदि नाऽऽगच्छेत्।
 इयं वा अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति।
 आहैव सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्यं
 आज्यभागः। यजमानो वा अश्वः। अहंसा वा एष
 गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। यदहोमुचे
 निर्वपति। अहंस एव तेन मुच्यते। यजमानो वा अश्वः।
 रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्यं रेतः। यत्सौर्यं पयो
 भवति। रेतसैवैनं स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः।
 गर्भेर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति।
 वायव्यां गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं
 स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते।
 इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्वोणो हैव भवत्यधीयादध्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेत।
 यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्। पापीयास्तु
 स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः। तानि
 क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे

वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाग्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मोदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा औदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥ [१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितं भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नामं यज्ञः। आ ह वै तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी

जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पर्यस्वान्नामं यज्ञः प्रतिष्ठितं भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते षट् (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्पर्यस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादश॥)॥—[१९]

तार्प्येणाश्वः संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवेनः समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवेनं गमयति। तार्प्ये च कृत्यधीवासे चाश्वः संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनव रुन्धे। हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेराप्त्यै। अस्य वै लोकस्य रूपं तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकं तार्प्येणाऽऽप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवः हिरण्यकशिपुना। आदित्यः रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्येन प्रजापतेः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टितां समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजते। य

उ॑ चैनमे॒वं वेद॑ ॥ ७५ ॥

अवरु॑ध्या आप्रो॒त्यष्टौ च॑ ॥

[२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॒र्गे लो॒केऽस्पर्ध॑न्त। तेऽङ्गि॑रस
आ॒दि॒त्येभ्यः॑। अ॒मुमा॑दि॒त्यम॑श्च॒ऽश्वे॒तं भू॒तं दक्षि॑णामनयन्।
ते॑ऽब्रुवन्। यन्नो नै॑ष्ट। स वर्यो॑ भू॒दिति॑। तस्मा॑द॒श्वः
सव॑र्येत्याह्वयन्ति। तस्मा॑द्यज्ञे वरो॑ दीयते। यत्प्र॒जाप॑तिरा-
ल॒ब्धोऽश्वो॑ऽभवत्। तस्मा॑द॒श्वो नाम॑ ॥ ७६ ॥

यच्छ्व॑यदरु॒रासी॑त्। तस्मा॑द॒र्वा नाम॑। यत्स॒द्यो वाजा॑न्त्सम-
ज॑यत्। तस्मा॑द्वा॒जी नाम॑। यदसु॑राणां लो॒काना॑दत्त।
तस्मा॑दादि॒त्यो नाम॑। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑ योनि॑रा-
य॑त॒नम्। सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॑राय॑त॒नम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्य॑
उत्तर॑वेदि॒मुप॑वर्पति। योनि॑मन्तमे॒वैन॑मा॒यत॑नवन्तं करोति ॥ ७७ ॥

योनि॑माना॒यत॑नवान्भवति। य ए॒वं वेद॑। प्रा॒णापा॒नौ वा
ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्काश्वमे॒धौ। प्रा॒णापा॒नावे॒वाव॑ रुन्धे।
ओजो॑ बलं वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्काश्वमे॒धौ। ओजो॑
बल॑मे॒वाव॑ रुन्धे। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑ योनि॑राय॑त॒नम्।
सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॑राय॑त॒नम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्य॑ उत्तर॑वेदिं
चि॒नोति॑। ताव॑र्काश्वमे॒धौ। अ॒र्काश्वमे॒धावे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑
अ॒र्काश्वमे॒धयो॑रेव प्र॒ति तिष्ठ॑ति ॥ ७८ ॥

नामं करोति सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॑राय॑त॒नश्च॒त्वारि॑ च ॥

[२१]

प्र॒जाप॑तिं वै दे॒वाः पि॒तरम्। प॒शुं भू॒तं मे॒धाया॑ल॒भन्त।

तमा॒लभ्योपा॑वसन्। प्रा॒तर्यष्टा॑स्मह् इति॑। एकं॑ वा
ए॒तद्दे॒वाना॑महः॑। यथ्स॑वथ्स॒रः। तस्मा॑दश्वः॑ पु॒रस्ता॑थ्स॑वथ्स॒र
आल॑भ्यते। यत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑ब्धोऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॑दश्वः॑।
यथ्स॒द्यो मे॒धोऽभ॑वत्॥७९॥

तस्मा॑दश्वमे॒धः। वेदु॑कोऽश्व॑मा॒शुं भ॑वति। य ए॒वं वेद॑।
यद्वे॑ तत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑ब्धोऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॑दश्वः॑ प्र॒जाप॑तेः
पशू॑नामनु॒रूप॑तमः। आऽस्य॑ पु॒त्रः प्र॑ति॒रूपो॑ जायते। य ए॒वं
वेद॑। सर्वा॑णि भू॒तानि॑ सम्भृ॒त्याल॑भते। समे॑नं दे॒वास्तेज॑से
ब्रह्म॑वर्च॒साय॑ भरन्ति। योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते॥८०॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ए॒तद्वे॑ तद्दे॒वा ए॒तान्दे॒वता॑म्। प॒शुं भू॑तं
मेधा॑याल॒भन्त॑। य॒ज्ञमे॒वा य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॑यजन्त दे॒वाः। का॒मप्रं॑
य॒ज्ञम॑कुर्वत। तेऽमृ॑त॒त्वम॑कामयन्त। तेऽमृ॑त॒त्वम॑गच्छन्।
योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते। दे॒वाना॑मे॒वाय॑नेनैति॥८१॥

प्रा॒जाप॑त्येनै॒व य॒ज्ञेन॑ यज॑ते का॒मप्रे॑ण। अपु॑नर्मा॒रमे॒व
ग॑च्छति। ए॒तस्य॑ वै रू॒पेण॑ पु॒रस्ता॑त्प्रा॒जाप॑त्यमृष॒भं तू॒परं॑
ब॑हुरू॒पमा॑ल॒भते॑। सर्वे॑भ्यः का॒मेभ्यः॑। सर्व॑स्याऽऽत्यै॑। सर्व॑स्य॒
जि॒त्यै॑। सर्व॑मे॒व तेना॑ऽऽप्रो॒ति। सर्व॑ जयति। योऽश्वमे॒धेन॑
यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥८२॥

मेधोऽभ॑वच्चज॑त एति॑ वेद॑॥

[२२]

यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी॒ वेद॑। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒

लोमं लोमं जुहोति। अ॒होरा॒त्रे वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी।
 यत्सा॒यं प्रा॑तर्जुहोति। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒ लोमं॑ लोमं जुहोति।
 ए॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वै पु॒रा। अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोमं॑ लोमं
 जुह॑ति। यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ प॒दे वे॒द। अश्व॑स्यै॒व
 मेध्य॑स्य॒ प॒देप॑दे जुहोति। द॒र्श॒पू॒र्ण॒मा॒सौ वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य
 प॒दे॥८३॥

यद॒र्श॒पू॒र्ण॒मा॒सौ यज॑ते। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒ प॒देप॑दे जुहोति।
 ए॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वै पु॒रा। अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ प॒देप॑दे
 जुह॑ति। यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ वि॒वर्त॑नं वे॒द। अश्व॑स्यै॒व
 मेध्य॑स्य॒ वि॒वर्त॑ने॒विवर्त॑ने जुहोति। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽश्वः॑।
 स आ॑ह॒व॒नीय॑मागच्छति। तद्वि॒वर्त॑ते। यद॑ग्नि॒होत्रं॑ जुहोति।
 अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒ वि॒वर्त॑ने॒विवर्त॑ने जुहोति। ए॒तद॑नुकृति ह
 स्म॒ वै पु॒रा। अ॒श्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ वि॒वर्त॑ने॒विवर्त॑ने जुह॑ति॥८४॥

प॒दे अ॑ग्नि॒होत्रं॑ जुहोति त्रीणि च॥ ————— [२३]

प्र॒जाप॑तिस्तम॒ष्टाद॑शिभिः प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यतो॒भाव॑स्मै यु॒ञ्जन्ति॑ तेज॒साऽप॑प्राणा अप॒श्रीरू॑र्ध्वा
 प्र॒जाप॑तिः प्रे॒णाऽनु॑ प्रथ॒मेन॑ प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत म॒हान्वै॑श्वदे॒वो वा अश्वोऽश्व॑स्य प्र॒जाप॑तिस्तं
 यं॒ज॒क्र॒तुभि॑रप॒श्रीर्ब्रा॑ह्मणौ सर्वेषु वारु॒णो यद्यश्व॑न्तदा॒हुरेष॑ वै वि॒भूस्ता॑प्ये॒णादि॑त्याः प्र॒जाप॑तिं
 पि॒तरं॑ यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी त्रयो॒विंश॑तिः॥२३॥

प्र॒जाप॑तिर॒स्मिँल्लो॑क उत्तर॒तः श्रिय॑मे॒व प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत म॒हान्य॑त्प्रा॒तः प्र॒ वा ए॒ष ए॒भ्यो
 लो॒केभ्यः॑ सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ पयः स्व॒द्य उ॑ चैनमे॒वं वे॒द च॑त्वार्यशीतिः॥८४॥

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धं जु॑हति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
प्रपाठकः समाप्तः॥